

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Kateřina Lanková

Etnický konflikt a mezinárodní organizace: konflikty v Bosně a Kosovu

Ethnic Conflict and International Organization: Conflicts in Bosnia and Kosovo

Praha 2014

vedoucí práce: PhDr. Ondřej Slačálek

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Ondřeji Slačálkovi za jeho odborné rady a cenné připomínky. Rovněž děkuji své rodině za podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. května 2014

.....

Kateřina Lanková

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na roli mezinárodních organizací v tzv. nových válkách. Prostřednictvím dvou konfliktů devadesátých let 20. století se soustředí na otázku, jak mezinárodní společenství přistupovalo k etnickým konfliktům, na rozdílnost přístupu i příčiny této změny, závislost na předchozí aktivitě a „učení se“ z ní. Nejprve je představen koncept nových válek v návaznosti na práci Mary Kaldor. V reflexi odborné diskuse se práce zaměřuje na otázku, zda lze etnické konflikty v bývalé Jugoslávii produktivně analyzovat s využitím tohoto konceptu. Následně je vypracována případová studie toho, jak v obou sledovaných případech přistupovaly ke konfliktním situacím OSN a NATO a také jejich vzájemný vztah, zejména přístup NATO k legitimizačním možnostem OSN.

Klíčová slova

Bosna - Kosovo - NATO - OSN - etnický konflikt - nové války

Abstract

This bachelor thesis is focused on the role of international organizations in the new wars. Through the two conflicts of the nineties of 20th century it is focused on the question how the international community approached to the ethnic conflicts, on the disparity in approach and reasons for this change, the dependence on previous activity and „learning” out of it. First it is introduced the concept of new wars following the work of Mary Kaldor. In reflection of professional discussion the work focuses on the question whether ethnic conflicts in the former Yugoslavia can be productively analyzed by using this concept. Subsequently, the case study is drawn up. It is focused on how the UN and NATO approached to the conflict situations in both cases and also on the relation between these two organizations, especially attitude of NATO towards legitimizing options of the UN.

Key words

Bosnia - Kosovo - NATO - UN - ethnic conflict - new wars

Obsah

1	Úvod	7
2	Cíle a metodologie práce	9
3	Nové války Mary Kaldor v reflexi odborné diskuze	13
3.1	Základní vymezení nových válek.....	13
3.2	Proces globalizace a vznik nových válek.....	14
3.2.1	Kosmopolitismus jako nový přístup k řešení konfliktů	15
3.3	Další aspekty umožňující vznik nových válek.....	16
3.4	Prvky odlišující nové války od starých	17
3.5	Nové války jako koncept pro analýzu etnických konfliktů.....	20
4	Jugoslávská republika a vzestup nacionalismu	21
5	Etnický konflikt v Bosně a Hercegovině	24
6	Etnický konflikt v Kosovu.....	28
7	Mezinárodní organizace z hlediska realismu a liberálního institucionalismu.....	32
8	Mezinárodní společenství a etnické konflikty v Bosně a Kosovu.....	35
8.1	Přístup OSN a NATO ke konfliktu v Bosně	36
8.1.1	Základní mezníky konfliktu.....	37
8.1.2	Příčiny a vysvětlení jednání mezinárodního společenství	43
8.1.3	Řešení konfliktu.....	50
8.1.4	Shrnutí.....	54
8.2	Přístup OSN a NATO ke konfliktu v Kosovu optikou reflexe války v Bosně	55
8.2.1	Základní mezníky konfliktu.....	56
8.2.2	Kosmopolitní přístup a humanitární intervence v Bosně a Kosovu	60
8.2.3	Příčiny stojící za změnou přístupu mezinárodního společenství	61
8.2.4	Shrnutí.....	68
9	Závěr.....	70
10	Zdroje.....	72
10.1	Knižní zdroje.....	72
10.2	Odborné články	75
10.3	Ostatní prameny a zdroje	77

Seznam zkratek

ES	Evropské společenství
KVM	Ověřovací mise v Kosovu
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
RB	Rada bezpečnosti
R2P	Odpovědnost za ochranu
UÇK	Kosovská osvobozenecká armáda
UNHCR	Úřad Vysokého komisaře pro uprchlíky OSN
UNPROFOR	Ochranné síly OSN
USA	Spojené státy americké

1 Úvod

Během etnických konfliktů v Bosně a Hercegovině a v Kosovu v 90. letech 20. století docházelo k hrubému porušování lidských práv, útokům proti civilnímu obyvatelstvu a je tedy možné je považovat za závažné humanitární krize, kterým muselo mezinárodní společenství po skončení studené války čelit. Přístup mezinárodních aktérů k řešení obou konfliktů a ukončení násilí se však v obou případech lišil.

Tato práce se zaměřuje na to, jak mezinárodní společenství přistupovalo k etnickým konfliktům v Bosně a Kosovu. Cílem práce je zodpovědět otázku, jak se lišil přístup společenství k řešení konfliktů a proč k této změně přístupu mezinárodních aktérů došlo. Zásadní je v tomto ohledu hledat příčiny a vysvětlení pro jednání mezinárodních aktérů, které stály za jejich rozhodnutími učiněnými ve snaze najít vhodnou strategii řešení a ukončit konflikt. Mezinárodní společenství v této práci reprezentují dvě významné mezinárodní organizace, jimiž jsou Severoatlantická aliance (NATO) a Organizace spojených národů (OSN).

Práce se v první řadě věnuje konceptu nových válek autorky Mary Kaldor a otázce, zda je možné etnické konflikty analyzovat pomocí tohoto konceptu. Charakteristické rysy tzv. nových válek a jejich odlišnosti oproti tzv. starým válkám jsou z tohoto důvodu rozebrány prostřednictvím odborné diskuze zachycující odlišná stanoviska k této problematice. Práce se v souvislosti s tímto konceptem soustředí i na úlohu mezinárodních organizací v nových válkách a jejich poslání v rámci kosmopolitních humanitárních intervencí. Právě tento typ intervence je podle Kaldor vhodným způsobem řešení současných konfliktů, které splňují charakteristické rysy nových válek, ke kterým jsou díky své povaze řazeny i konflikty v Bosně a Kosovu.

Pojednat o úloze mezinárodních organizací je pro tuto práci stěžejní vzhledem k tomu, že na základě jednání mezinárodních organizací v obou konfliktech je následně srovnán přístup mezinárodního společenství k řešení obou konfliktů. Z tohoto důvodu se tato část práce nevěnuje jen úloze mezinárodních organizací z pohledu kosmopolitního přístupu, ale zabývá se i rolí a významem těchto organizací z hlediska dvou hlavních tradic mezinárodních vztahů, jimiž jsou realismu a liberální institucionalismus.

Pozornost je věnována i historickému pozadí a stěžejním momentům vzniku etnických konfliktů v Bosně a Kosovu důležitých pro porozumění a pochopení povahy obou válek.

K popisu historických souvislostí jsou použity i některé charakteristiky konceptu nových válek, na které v souvislosti s Bosnou a Kosovem upozorňuje ve své práci Kaldor.

Následně se práce zaměřuje na vypracování případové studie, která umožní zodpovězení výzkumné otázky této práce na základě analyzování obou konfliktů a jejich srovnání. Přístup mezinárodního společenství k oběma konfliktům je v tomto ohledu analyzován prostřednictvím jednání a rozhodování OSN a NATO. V této souvislosti studie pojednává i o vztahu mezi těmito organizacemi a přístupem Aliance k legitimizačním možnostem OSN.

Případová studie vychází z popisu událostí. Jejím hlavním cílem je hledat příčiny a vysvětlení pro jednání aktérů, od nichž se odvíjel postoj a rozhodování v rámci OSN a NATO, a následně oba konflikty porovnat z hlediska přístupu mezinárodního společenství k jejich řešení. V souvislosti s hledáním příčin, které stály za rozhodnutími a jednáním mezinárodních aktérů, se práce věnuje i tomu, proč v případě Bosny a Kosova nedošlo k realizaci kosmopolitní humanitární intervence, kterou Kaldor považuje za vhodný způsob řešení konfliktů splňujících charakteristiky nových válek. V tomto ohledu práce vychází z předpokladu, že jak konflikt v Bosně, tak i v Kosovu lze z hlediska jejich povahy považovat za nové války.

Hledání důvodů a vysvětlení pro jednání aktérů následně umožní oba konflikty porovnat a identifikovat možné příčiny, jež stály za změnou přístupu mezinárodních aktérů k řešení etnických konfliktů. Příčiny, které mohly mít vliv na odlišný přístup mezinárodního společenství ke konfliktu v Kosovu oproti přístupu v Bosně, budou rozebrány prostřednictvím tří hledisek. Jedná se o odlišnou povahu konfliktu, odlišnou povahu politické garnitury a závislost na předchozím vývoji.

V tomto ohledu se nebude jednat o analogické zdůvodnění jednání aktérů, pomocí kterého vysvětluje rozdílný přístup k řešení kosovského konfliktu Aidan Hehir. Jeho analýza bude sice využita v souvislosti s hledáním příčin z hlediska závislosti na předchozím vývoji, ale možné příčiny stojící za změnou přístupu mezinárodního společenství budou rozebrány i prostřednictvím dalších dvou hledisek, tedy odlišné povahy konfliktu a odlišné povahy politické garnitury.

2 Cíle a metodologie práce

Cílem práce je zjistit, jak se lišil přístup mezinárodního společenství k řešení konfliktů v Bosně a Kosovu a zodpovědět otázku, proč k této změně v přístupu mezinárodních aktérů došlo a čím byla způsobena. Za tímto účelem je nutné vypracovat případovou studii, která se zaměří na hledání a identifikování příčin, které stály za přístupem mezinárodního společenství k řešení obou konfliktů.

Případová studie se řadí ke kvalitativním metodám výzkumu. Tyto metody jsou deskriptivní, mají deduktivní charakter a primárně se zaměřují na takové typy důkazů a vysvětlení, které umožňují pochopit význam toho, co se stalo či k čemu došlo.¹

Případová studie je podle Kořana detailní analýzou případu, který byl zvolen jako objekt výzkumu.² Díky podrobné analýze vybrané události či událostí je možné dané skutečnosti lépe pochopit.³ Gillham k tomuto dodává, že ve snaze zkoumat vybrané případy se případová studie snaží hledat různé druhy důkazů, které porovnává s cílem získat na danou výzkumnou otázku nejlepší možnou odpověď.⁴

Cílem takové studie je poskytnout porozumění nebo příčinné vysvětlení vybraného případu, přičemž je nutné, aby byl zohledněn celkový kontext události či děje a bylo zahrnuto co největší množství proměnných.⁵ Případem se rozumí „...dostatečně ohraničený aspekt historické epizody či dostatečně ohraničená historická epizoda sama o sobě.“⁶

Tato práce sleduje dva případy, jimiž je přístup mezinárodního společenství tedy OSN a NATO k řešení etnického konfliktu v Bosně v letech 1992-1995 a etnického konfliktu v Kosovu v letech 1998-1999. Důležitá je v tomto ohledu skutečnost, že mezi sledovanými případy Bosny a Kosova existuje určitá propojenost, která vede k tomu, že srovnání se netýká dvou na sobě nezávislých případů, ale naopak přístup mezinárodního společenství k řešení prvního případu měl vliv na řešení druhého.

Z tohoto důvodu je z hlediska vypracování případové studie důležité se zaměřit na rozbor případu, skrze který je možné identifikovat příčinný proces v podobě tzv. závislosti na předchozím vývoji neboli path dependency.⁷

¹ Gillham, Bill: *Case Study Research Methods*. 2000, s. 9-10

² Kořan, Michal: *Jednopřípadová studie*. 2008, s. 33

³ De Mesquita, Bruce Bueno: *The Methodical Study of Politics*. 2004, s. 229

⁴ Gillham, Bill. Op. cit., s. 1-2

⁵ Kořan, Michal. Op. cit., s. 33

⁶ Tamtéž, s. 32

⁷ Tamtéž, s. 44-46

Jak uvádí Pierson s odkazem na Sewella, závislost na předchozím vývoji se vztahuje ke kauzální relevantnosti předchozí etapy, což znamená, že to, co se stalo dříve, má vliv na možné budoucí výsledky. Závislost na předchozím vývoji dále vychází z předpokladu, že není možné pochopit význam určité skutečnosti bez pochopení způsobu, jak se k ní dospělo. Předchozí události tak ovlivňují budoucí vývoj, ale nemusí nutně vést k vývoji ve stejném směru.⁸ Závislost na předchozím vývoji jako formu příčinného procesu lze vysledovat v případě, že došlo ve sledu událostí k jevu či rozhodnutí, které zásadně omezilo možnost alternativ budoucího vývoje a tak jej předurčilo.⁹

Tato závislost je nejmarkantnější v případě rozhodování mezinárodního společenství o použití síly a snah o ukončení konfliktu v případě Kosova, kdy bude nutné hledat příčiny stojící za změnou přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktu oproti předchozímu přístupu k řešení konfliktu v Bosně. V této souvislosti budou příčiny stojící za změnou přístupu rozebrány i z hlediska závislosti na předchozím vývoji a jejich identifikování bude vycházet mimo jiné z práce Aidana Hehira, který se věnuje analogickému zdůvodnění jednání aktérů v Kosovu. Určitou formu závislosti na předchozím vývoji lze nalézt i v případě bosenského konfliktu s ohledem k předchozím zkušenostem mezinárodních aktérů v oblasti řešení jiných konfliktů či jejich historické zkušenosti.

Cílem studie je tedy identifikovat příčiny a hledat vysvětlení pro jednání aktérů, které ovlivnily řešení obou konfliktů. Jak uvádí Kořan, případová studie se ze své povahy zaměřuje na individuální jednání aktérů, protože je to jeden z možných prostředků poznání. Na základě zkoumání aktérů lze následně analyzovat jednání v rámci struktur.¹⁰ To je podstatné z hlediska fungování a rozhodování v rámci obou výše zmíněných mezinárodních organizací, které se odvíjí právě od chování a stanovisek aktérů. V této souvislosti je nutné se v případové studii zaměřit primárně na postoj Spojených států amerických (USA) k řešení obou konfliktů, který měl vliv mimo jiné i na zapojení Severoatlantické aliance do řešení konfliktů. Přístup Spojených států ovlivnil v obou případech i postoj mezinárodního společenství k použití síly jako prostředku k ukončení konfliktu.

K oběma konfliktům bude v případové studii přistupováno jako k novým válkám. Z hlediska konceptu nových válek zastávají důležitou roli při řešení konfliktů mezinárodní organizace, na jejichž úlohu v obou konfliktech se soustředí tato práce. Z tohoto důvodu je nutné se v souvislosti s oběma konflikty zaměřit na otázku, proč ani v Bosně ani v Kosovu

⁸ Pierson, Paul: *Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics*. 2000, s. 252

⁹ Kořan, Michal. Op. cit., s. 46

¹⁰ Tamtéž, s. 38

nedošlo k realizaci kosmopolitní humanitární intervence, kterou Kaldor vnímá jako adekvátní odpověď právě na tento typ války.

Oba sledované případy jsou z hlediska své povahy jedinečné, a proto se v obou případech bude lišit přístup k hledání příčin a možných vysvětlení, které stály za postojem mezinárodního společenství k řešení konfliktů.

V případě Bosny je nutné se primárně soustředit na důvody, které stály za nezdarem mezinárodního společenství realizovat efektivní humanitární intervenci, a to právě ve spojitosti s klíčovými rysy kosmopolitní humanitární intervence. Dále je nutné pojednat i o příčinách stojících za neochotou mezinárodních aktérů použít síly jako prostředku k zastavení násilí a v neposlední řadě i faktorech, které nakonec vedly k ukončení konfliktu. V této souvislosti se tato část práce věnuje nejprve klíčovým mezníkům konfliktu a problémům, se kterými se mezinárodní společenství při řešení konfliktu potýkalo. Na základě toho jsou poté hledány příčiny jednání a rozhodování mezinárodních aktérů, které ovlivnily jejich přístup k řešení bosenské krize a komplikovaly nalezení vhodného řešení konfliktu. Tyto příčiny jsou rozebrány ze tří hledisek. Jedná se o povahu konfliktu, povahu politické garnitury s důrazem na postoj USA jako klíčového aktéra v rámci Aliance a postudenoválečnou situaci. Tyto kroky jsou nezbytné pro pochopení okolností a širších souvislostí řešení války v Bosně. Navíc následně umožní srovnat přístup mezinárodního společenství k řešení obou konfliktů a identifikovat příčiny stojící za změnou, ke které v případě Kosova došlo.

Na základě analýzy přístupu mezinárodního společenství k řešení bosenského konfliktu bude následně možné se zaměřit na konflikt v Kosovu. Aby bylo možné zodpovědět výzkumnou otázku této práce, jak se lišil přístup mezinárodního společenství k řešení konfliktu v Bosně a Kosovu a proč k této změně došlo, je potřeba v této části práce nejprve pojednat o klíčových meznících konfliktu a jeho odlišnostech vůči konfliktu v Bosně z hlediska přístupu mezinárodního společenství k jeho řešení. V souvislosti s tímto se tato část práce věnuje i faktorům, které vedly k tomu, že v případě Kosova nedošlo k provedení kosmopolitní humanitární intervence. Faktory stojící za nerealizováním kosmopolitní humanitární intervence jak v případě Kosova, tak Bosny, jsou následně pro větší přehlednost shrnuty.

Na základě rozebrání hlavních rozdílů v přístupu mezinárodního společenství k řešení obou konfliktů bude možné přistoupit k hlavnímu cíli práce v podobě hledání vysvětlení a identifikování příčin, které mohly vést ke změně přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktu v Kosovu. Tyto příčiny budou rozebrány prostřednictvím tří hledisek. Jedná

se o odlišnou povahu konfliktu, odlišnou povahu politické garnitury a v neposlední řadě závislost na předchozím vývoji.

3 Nové války Mary Kaldor v reflexi odborné diskuze

Koncept nových válek představuje nový pohled na vnímání a hodnocení současných konfliktů, který se podle teoretiků tohoto přístupu do značné míry odlišuje od klasického pojetí války vycházejícího z tradice Carla von Clausewitze. V posledních letech probíhá obsáhlá debata o oprávněnosti konceptu nových válek a jeho uplatnitelnosti na soudobé konflikty.

Mezi teoretiky nových válek patří britská autorka Mary Kaldor, která mimo jiné vypracovala studie týkající se konfliktů v bývalé Jugoslávii a jejich spojitosti právě s konceptem nových válek. Tato kapitola se věnuje nosným prvkům tohoto konceptu a zároveň poukazuje na kritické či odlišné pohledy jiných autorů na tuto problematiku.

3.1 Základní vymezení nových válek

Nové války jsou podle Kaldor novým typem organizovaného násilí, který je typický pro novodobé konflikty v afrických zemích, státech východní Evropy a Asie a který se objevil v důsledku nárůstu globalizace. Autorka nazývá tento nový typ násilí válkou, aby zdůraznila jeho politickou povahu. Označením těchto válek jako nových se dále snaží odlišit tento typ války od Clausewitzova tradičního pojetí války, tedy od tzv. starých válek, které dominovaly vnímání válek a konfliktů prakticky až do konce studené války.¹¹

Nové války jsou definovány jako občanské války probíhající v rámci jednoho státu, případně jako konflikty s nízkou intenzitou.¹² Naproti tomu staré války z hlediska Clausewitzova pojetí probíhaly ve státním či politickém zájmu mezi státy.¹³ Nový typ organizovaného násilí v podobě nových válek stírá podle Kaldor rozdíl mezi válkou, organizovaným zločinem a rozsáhlým porušováním lidských práv.¹⁴ V těchto válkách se tedy tyto tři prvky prolínají a nelze mezi nimi zřetelně vymezit hranici, která by je od sebe oddělovala.

Právě kriminálních aspektů si ve svém článku všímá Kalyvas, který uvádí, že konec studené války vedl ke zveličování kriminálních aspektů současných občanských válek a vedl

¹¹ Kaldor, Mary: *New and Old Wars*. 2012, s. 1-2

¹² Tamtéž, s. 2

¹³ Tamtéž, s. 17

¹⁴ Tamtéž, s. 2

k opomíjení mnohých politických aspektů.¹⁵ Poukazuje tedy na to, že některým aspektům, které jsou klíčové v konceptu nových válek, je přikládán mnohem větší význam, než jaký ve skutečnosti z hlediska občanských válek mají.

Kritici nových válek do značné míry namítají, jak uvádí ve svém článku Ritter, že mnoho rysů nových válek lze nalézt již v dřívějších starých válkách a koncept tedy nepřináší nové prvky, které by se dříve v různých konfliktech či válkách nevyskytovaly.¹⁶

3.2 Proces globalizace a vznik nových válek

Vznik nových válek je podle Kaldor spojen s rostoucí mírou globalizace, která ovlivnila vnímání a povahu války na počátku 90. let 20. století. Proces globalizace chápe Kaldor jako intenzifikaci celosvětové propojenosti v různých oblastech.¹⁷

V této souvislosti upozorňuje autorka na to, že globalizační proces byl úzce spjat se vznikem nadnárodních sítí a následným vytvářením vyšší propojenosti v rámci mezinárodního prostředí. Nárůst propojenosti mezi jednotlivými státy byl dán mimo jiné vznikem nových mezinárodních organizací a nevládních organizací, díky kterým docházelo k uzavírání vzájemně zavazujících dohod a úmluv mezi státy o fungování mezinárodního společenství. Docházelo k rozšiřování spolupráce mezi jednotlivými zeměmi i v ekonomické oblasti, protože v důsledku pádu východního bloku se státy, které byly dříve uzavřenými a centrálně plánovanými ekonomikami, otevřely světovému trhu a začaly se na něm podílet. Vzrostla rozmanitost trhů a došlo ke globalizaci financí. Proces globalizace je také spojen se značným rozvojem médií, informačních technologií a zlepšením a zefektivněním vzájemné komunikace.¹⁸

Procesy spojené s globalizací, které z hlediska konceptu nových válek mají vliv na průběh dnešních konfliktů, nejsou však podle Newmana fenoménem pouze 90. let 20. století, ale objevovaly se v různých podobách během celého 20. století.¹⁹

Proces intenzifikace je podle Kaldor do určité míry rozporuplný, neboť zahrnuje jak integraci, tak fragmentaci, homogenizaci i diverzifikaci, globalizaci i lokalizaci.²⁰ Tuto

¹⁵ Kalyvas, Stathis N.: *"New" and "Old" Civil Wars*. 2001, s. 117

¹⁶ Ritter, David: *New Wars*. *Global Policy Journal* [on-line]. 10. prosince 2010. Dostupné z <http://www.globalpolicyjournal.com/blog/10/12/2010/new-wars-critics-and-queries> [ověřeno 10. května 2014].

¹⁷ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 4

¹⁸ Tamtéž, s. 4, 73-75

¹⁹ Newman, Edward: *The 'New Wars' Debate*. 2004, s. 184

²⁰ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 4

rozporuplnost vysvětluje tím, že na jedné straně proces globalizace vytváří určitou míru inkluze v důsledku vytváření např. nadnárodních sítí a vazeb mezi lidmi prostřednictvím komunikačních technologií apod. a lidé se tak vidí jako součást globálního společenství stejně smýšlejících lidí. Na druhé straně zde existuje fragmentace na základě odlišností jednotlivých regionů, kulturních a sociálních rozdílů, kdy jsou lidé vázáni k určitým místům a z toho vyplývá i jejich partikularistická nikoli globální identita.²¹ Proces globalizace lidi jak zapojuje, tak i vylučuje v závislosti na jejich participaci v rámci celosvětového dění.

3.2.1 Kosmopolitismus jako nový přístup k řešení konfliktů

V souvislosti s procesem globalizace a nárůstem počtu mezinárodních organizací, které stojí podle Kaldor za vyšší propojeností států v rámci mezinárodního prostředí, je nutné se zaměřit na roli mezinárodních organizací v nových válkách z hlediska přístupu k řešení konfliktů v podobě kosmopolitismu. Tento krok je nezbytný pro následné analyzování přístupu mezinárodních organizací potažmo mezinárodního společenství k řešení konfliktů v Bosně a Kosovu, na které se tato práce soustředí.

Mezinárodní společenství představuje podle autorky soudržnou skupinu vlád jednajících právě prostřednictvím mezinárodních organizací. Mezinárodní organizace jsou prostředkem jak řešit konflikty, ve kterých dochází k porušování mezinárodního humanitárního práva, a který umožňuje uskutečnit vícestranné mírové operace. K těmto organizacím patří kromě OSN i regionální organizace jako např. NATO či Evropská unie.²²

O kosmopolitním přístupu se Kaldor zmiňuje v souvislosti s problematikou humanitárních intervencí, které se potýkaly s různými problémy v Bosně a Kosovu, a v souvislosti s problematikou konceptu odpovědnosti za ochranu (Responsibility to Protect, R2P), který vznikl v roce 2001 a v roce 2005 byl přijat Valným shromážděním OSN. Z těchto důvodů uvažuje o novém způsobu řešení konfliktů, ve kterých dochází k porušování lidských práv, v podobě nové formy kosmopolitní politické mobilizace.²³

Kosmopolitní přístup podle Kaldor odkazuje nejen k základním lidským hodnotám jako je tolerance, multikulturalismus, civilizovanost a demokracie, ale i k právně daným principům v podobě všeobecně uznávaných zásad, které ovlivňují činnost a rozhodování politických

²¹ Tamtéž, s. 73-78

²² Tamtéž, s. 119-120

²³ Tamtéž, s. 120-121

společenství na různých úrovních včetně té globální.²⁴ V opozici vůči kosmopolitismu stojí partikularismus, který cílí na to, aby si každý zachoval svou výlučnou identitu, na základě které se vymezuje vůči ostatním, a neztotožňuje se s humánními občanskými hodnotami, které v těchto válkách bývají v ohrožení.²⁵

Vzhledem k problémům, které provázejí řešení konfliktů a realizaci humanitárních intervencí, je podle autorky k řešení konfliktů potřebná zmiňovaná nová forma kosmopolitní politické mobilizace, která podle ní představuje účinnou odpověď na nové války. Ta by měla být založena na spolupráci mezinárodních organizací se zastánci kosmopolitismu v dané zemi, aby byla legitimní. Takováto spolupráce by byla schopná čelit různým formám partikularismu. Z hlediska této podoby humanitární intervence je navíc důležité, aby docházelo k vynucování kosmopolitních norem, např. mezinárodního humanitárního práva a lidských práv, a to namísto realizování mírových operací.²⁶

Mezinárodní organizace tedy z hlediska kosmopolitního přístupu zastávají významnou roli a jsou důležitými aktéry při řešení konfliktů, při kterých dochází k porušování lidských práv a mezinárodního humanitárního práva.

3.3 Další aspekty umožňující vznik nových válek

Kaldor uvádí, že nové války vznikly v důsledku studené války, kdy došlo k pádu nedemokratických režimů a diskreditaci socialistických ideologií, což následně umožnilo vzestup nových identit, např. nacionalistických, v rámci daného státu.²⁷

Vznik nových válek bývá podle Kaldor spojen s narušením autonomie státu, případně jeho rozpadem. Důležitým prvkem těchto válek je privatizace násilí, v důsledku které dochází k narušení legitimního monopolu násilí státu zespoda. K erozi monopolu násilí může dojít i shora vlivem transnacionalizace a propojenosti vojenských sil, která oslabuje schopnost státu použít svou sílu jednostranně proti jiným státům.²⁸ Jak uvádí Brzoska, globalizace je v tomto ohledu hlavním důvodem, proč kapacita státu řídit či vládnout je v mnoha zemích oslabena. Globalizace totiž omezuje prostředky, díky kterým jsou vlády schopné vykonávat státní moc.²⁹

²⁴ Tamtéž, s. 123

²⁵ Tamtéž, s. 93

²⁶ Tamtéž, s. 121-133

²⁷ Tamtéž, s. 4, 81

²⁸ Tamtéž, s. 5-6

²⁹ Brzoska, Michael: *'New Wars' Discourse in Germany*. 2004, s. 109

Oslabování kapacity státu v souvislosti s privatizací může být podle Newmana dáno specifickou změnou povahy a charakteru státu, ke které došlo na konci 20. století. Díky této změně se podle něj mohl změnit kontext násilí, ale základní dynamika tohoto násilí zůstala beze změny, protože i dříve docházelo k hroucení veřejné moci.³⁰ Tímto způsobem se Newman vymezuje vůči argumentu teoretiků nových válek, že nové války představují zcela novou formu násilí, která se dříve ve válkách nevyskytovala.

Nové války se dále podle Kaldor objevují v situacích, kdy klesají příjmy státu vlivem poklesu či úpadku ekonomiky, dochází k rozšíření kriminality a korupce, narůstá míra organizovaného zločinu a vzrůstá také množství nestátních aktérů, kteří se snaží zpochybnit či napadnout státní moc.³¹ Jak uvádí Mello, většinou se jedná o revoluční, povstalecká nebo separatistická hnutí.³² Kaldor v této souvislosti upozorňuje na vliv polovojenských skupin v rámci nových válek a je toho názoru, že v důsledku výše zmíněných faktorů se vytrácí politická legitimita státu.³³

Nové války jsou dále významně ovlivněny příchodem a rozšířením informačních a komunikačních technologií tedy tím, co někteří autoři označují jako revoluci ve vojenství. Kaldor sdílí myšlenku, že proběhla revoluce ve vojenství, ale podle ní neproběhla v důsledku nových technologií, ale změnou v sociálních vztazích mezi válčícími stranami.³⁴

3.4 Prvky odlišující nové války od starých

Nové války jsou podle některých odborníků spojovány s rozpadem tradičního pojetí týkajícího se aktérů, území a mezinárodního práva a tvoří tak kontrast vůči starým válkám, které byly typické pro období od 17. století až po 2. světovou válku.³⁵ Kaldor v této souvislosti upozorňuje na tři aspekty, ve kterých se nové války liší od těch starých. Jedná se o rozdíly v cílech, metodách a financování války.

V oblasti cílů se staré války vyznačovaly především geopolitickými či ideologickými cíli. Naproti tomu cíle nových válek se pojí s tzv. politikou identity. Tuto politiku pojímá Kaldor jako způsob nárokování si moci prostřednictvím určité identity, která je dána na základě etnického, rasového či náboženského štěpení. Identita je chápána jako jakési

³⁰ Newman, Edward. Op. cit., s. 183-184

³¹ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 6

³² Mello, Patrick A.: *Review article: In Search of New Wars*. 2010, s. 299

³³ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 6

³⁴ Tamtéž, s. 3-4

³⁵ Mello, Patrick A. Op. cit., s. 298

označení, se kterým se člověk rodí a které může být použito k formulaci politických požadavků. Mohou ale existovat i formy politiky identity, které nejsou chápány jako vrozená práva, ale které jsou uměle vytvořeny. Politika identity má tendenci fragmentovat společnost a vylučovat určité skupiny obyvatel, často také odkazuje na minulost.³⁶ Tento typ politiky je spojený s procesem globalizace a využíváním nových technologií, které umožňují rychlejší politickou mobilizaci a vzájemnou komunikaci.³⁷

Kalyvas je toho názoru, že důležitost ideologických motivací ve starých válkách je značně nadhodnocena. Uvádí, že univerzalistické, ideologické výzvy byly dříve šířeny skrze prostředky, které nejsou často moc odlišné od těch, které jsou používány v nových občanských válkách.³⁸

V souvislosti s metodami vedení války se nové války liší oproti starým v tom ohledu, že se spíše snaží předcházet bojům, než získat území vojenskými prostředky a o výsledku rozhodovat prostřednictvím bitev, jako tomu je v případě starých válek. Z tohoto důvodu je pro ně typický především partyzánský způsob vedení války, jak uvádí Kaldor. Nejedná se však o klasické pojetí partyzánské války, protože tento nový způsob vedení války se opírá spíše o povstalecké techniky destabilizace s cílem šířit strach a nenávist a kontrolovat obyvatelstvo zbavením se všech s odlišnou identitou. To vede k vyhánění a násilnému přesídlování obyvatel, masovému vraždění a dalším formám psychického nátlaku. Právě toto je důvod, proč jsou tyto války charakteristické velkým množstvím uprchlíků a proč dochází k největšímu násilí proti civilistům.³⁹

Proti stanovisku Kaldor se vymezuje Kalyvas, který nesouhlasí s tím, že by masové vysídlování či vyhánění obyvatel bylo něčím novým, jak naznačují některé občanské války např. v Rusku či Španělsku, které jsou z hlediska této dichotomie považovány za staré války.⁴⁰ Se stanoviskem Kalyvase souhlasí i Newman, který tvrdí, že vysídlování a ukrutnosti doprovázející války jsou součástí všech válek a nejsou tedy příznačné pouze pro nové války, které charakterizují období od 90. let 20. století. Násilí, masové vraždění a šíření teroru nejsou podle něj kvalitativně horší než kdykoli předtím. Dále Newman nesouhlasí s argumentem teoretiků nových válek, že počet obětí, zejména mezi civilisty, vůči vojenským obětem narůstá. I přes některé případy jako byla např. válka v Bosně, kde byl zaznamenán vysoký počet civilních obětí, je podle něj zavádějící vyvozovat z toho nějaký závěr, neboť vývoj není

³⁶ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 79-80

³⁷ Tamtéž, s. 8

³⁸ Kalyvas, Stathis N. Op. cit., s. 106-107

³⁹ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 9

⁴⁰ Kalyvas, Stathis N. Op. cit., s. 110

v tomto ohledu lineární a tento jev se tedy nemusí nutně vztahovat ke všem současným konfliktům.⁴¹

S metodami vedení války je podle Kaldor spojena i změna jednotek bojujících v těchto válkách. Ve starých válkách se jednalo o hierarchicky organizované jednotky či armády, zatímco jednotky v nových válkách jsou z hlediska možných typů výrazně různorodé a značně decentralizované, přičemž využívají nové moderní technologie, jako jsou např. lehké zbraně, nezjistitelné miny či pěchotní zbraně, a komunikace bývá usnadněna díky novým komunikačním technologiím, např. mobilním telefonům a počítačům.⁴²

Poslední odlišností nových válek od starých je oblast financování války. Nové války jsou charakteristické novou globalizovanou válečnou ekonomikou. Jak zmiňuje Kaldor, nejedná se o centralizovanou a soběstačnou ekonomiku, která byla typická pro obě světové války a tedy pro tradiční pojetí války. Nová ekonomika je decentralizovaná, na válce se podílí v malé míře a je závislá na vnějších zdrojích. Válčící jednotky bývají financovány z černého trhu, obchodování se zbraněmi a drogami, časté je zadržování rukojmích a obchod s lidmi. Finanční prostředky získávají členové jednotek jak z drancování a loupeží, tak i od diaspor po světě, na něž jsou napojeni, či prostřednictvím zdanění humanitární pomoci.⁴³

Newman namítá, že význam nové válečné ekonomiky, kde je konflikt umožňován skrze prostředí, ve kterém dochází k nelegální ekonomické činnosti a kde hlavním cílem bojovníků není nutně dosažení vítězství, je v současné době přeceňován. Upozorňuje na to, že tato ekonomická dynamika není schopná vysvětlit motivace a taktiku všech aktérů v těchto konfliktech a určitě ne ve všech občanských válkách v období po konci studené války.⁴⁴ V souvislosti s motivacemi vojáků a příčinami války, poukazuje Kalyvas na to, že není jasné, jestli lidé vedou válku, aby mohli drancovat, nebo jestli drancují, aby mohli vést válku.⁴⁵

⁴¹ Newman, Edward. Op. cit., s. 181

⁴² Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 9-10

⁴³ Tamtéž, s. 10

⁴⁴ Newman, Edward. Op. cit., s. 183

⁴⁵ Kalyvas, Stathis N. Op. cit., s. 103-104

3.5 Nové války jako koncept pro analýzu etnických konfliktů

Význam konceptu nových válek je podle některých kritiků do jisté míry diskutabilní, neboť, jak uvádí Newman, rozdíl mezi novými a dřívějšími válkami je v některých aspektech přeceňován a v některých případech neobstojí při zkoumání.⁴⁶

Další výtku se vztahuje k tendenci teoretiků nových válek definovat společné znaky, které se prolínají ve všech současných občanských konfliktech, čímž však podle Newmana dochází k přehlížení odlišností mezi nimi. Podle jeho názoru je nutné do výzkumu konfliktů zahrnout i historické souvislosti.⁴⁷ Kalyvas k této problematice doplňuje, že je pro analyzování občanských válek nezbytné dlouhodobé, trvalé a systematické pozorování.⁴⁸

I přes uvedené výhrady a nedostatky nových válek je však možné využít mnohé poznatky a jevy, na které tento koncept upozorňuje k analýze současných občanských válek a etnických konfliktů. Podle Newmana jsou nové války dobrým prostředkem k prohloubení našeho porozumění občanským válkám.⁴⁹ Vhodné je analyzovat konflikty jak s pomocí širšího kontextu a historických souvislostí, tak i s využitím poznatků teoretiků nových válek. Zároveň je však nutné posuzovat každý konflikt individuálně a nezobecňovat závěry jednoho výzkumu na další.

⁴⁶ Newman, Edward. Op. cit., s. 174

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Kalyvas, Stathis N. Op. cit., s. 118

⁴⁹ Newman, Edward. Op. cit., s. 186

4 Jugoslávská republika a vzestup nacionalismu

Pro následné vypracování případové studie ke konfliktům v Bosně a Hercegovině a Kosovu je nejprve nutné pojednat o situaci, která charakterizovala Jugoslávskou republiku a to především na přelomu 80. a 90. let 20. století. Na základě uvedení některých klíčových mezníků je možné pozdější vývoj v obou těchto zemích bývalé Jugoslávie lépe pochopit a uchopit z hlediska analýzy etnických konfliktů v těchto oblastech.

Federativní lidová republika Jugoslávie byla prezidentem J. B. Titem vyhlášena v prosinci roku 1945 a skládala se ze šesti republik. Mezi tyto republiky patřilo Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá Hora a Makedonie s tím, že v rámci Srbska existovaly ještě dvě autonomní provincie Vojvodina a Kosovo. Jugoslávie se opírala o výsadní postavení komunistické strany a oficiálně deklarovala rovnoprávné postavení všech národů.⁵⁰ Projevy národní identity byly během období Titovy vlády potlačovány, aby se nestaly hrozbou pro existenci jugoslávského státu.⁵¹

Od 60. a 70. let 20. století byly prováděny reformy, jejichž cílem bylo decentralizovat moc ve státě a přenést určité pravomoci do kompetencí jednotlivých republik. Tyto reformy vyústily až v přijetí nové jugoslávské ústavy roku 1974 a byly mimo jiné reakcí na studentské levicové demonstrace kritizující neschopnost režimu naplnit ideje klíčové pro legitimitu režimu i státu.⁵² Na základě této ústavy měla být moc v Jugoslávii založena na konsenzu mezi jednotlivými republikami a každá z nich mohla uplatnit právo veta. Ústava také zahrnovala právo na sebeurčení národů.⁵³

Jak uvádí Barša, v důsledku oslabení totalitní moci a odklonu od centralismu k větší decentralizaci byly formální instituty této ústavy zdůrazňující národní a republikové zájmy následně využity jako nástroje mocenského boje mezi národními a republikovými elitami.⁵⁴ Barša poukazuje na vývoj událostí koncem 80. let, který zapříčinil vzednutí nacionalistické vlny v rámci Jugoslávie a započal tak dlouhé období etnických konfliktů mezi jednotlivými národnostně definovanými skupinami. Po smrti prezidenta Tita totiž začal v průběhu 80. let postupně slábnout vliv komunistické ideologie, a v důsledku toho se začaly objevovat otázky spojené s novou legitimitou státu po pádu komunistického režimu.⁵⁵

⁵⁰ Barša, Pavel: *Národnostní konflikt a plurální identita*. 1999, s. 115

⁵¹ Glenny, Misha: *Balkán 1804-1999*. 2003, s. 442

⁵² Barša, Pavel. Op. cit., s. 115-116

⁵³ Tamtéž, s. 116

⁵⁴ Tamtéž, s. 117

⁵⁵ Tamtéž, s. 117-118

V druhé polovině tohoto desetiletí se začaly ozývat nacionalistické apely odkazující na potřebu národního sebeurčení jako demokratického požadavku jugoslávských národnostních skupin, jak zmiňuje Barša. Tato nacionalisticky motivovaná politika se stala prostředkem nových jugoslávských elit k získání moci, případně určitých privilegií, a také byla způsobem vymezování se vůči ostatním na základě odlišné etnické příslušnosti.⁵⁶

Úpadek a diskreditace komunistické ideologie vytváří z hlediska konceptu nových válek prostředí, ve kterém se můžou objevit nové identity, jak bylo uvedeno výše. V případě Jugoslávie se jednalo o vzestup nacionalismu. Ten byl umožněn nejen ideovou vyprázdněností způsobenou pádem komunismu, ale i špatnou ekonomickou situací.⁵⁷ Nacionalistické argumenty byly podle Kaldor způsobem, jak se vyrovnat s nespokojeností lidí s hospodářskou situací.⁵⁸ Drakulićová uvádí: „Jugoslávie nebyla na politické změny, jež po tomto zhroucení následovaly, připravena. Nevytvořili jsme si žádné demokratické alternativy... a politické vzduchoprázdno najednou zaplnily nacionalistické strany.“⁵⁹ Vzniklo tedy prostředí náchylné k podvolení se síle nacionalistické rétoriky. Důležité je v této souvislosti zmínit, že vzestup nacionalismu nebyl pouze důsledkem dřívějšího napětí či nenávisť mezi jednotlivými etniky, ale byl také výsledkem využití historických motivů a událostí politickými elitami pro účely politické mobilizace.⁶⁰

Zásadní význam měl z hlediska vzniku etnických konfliktů mezi jednotlivými etniky projev Slobodana Miloševića, pozdějšího prezidenta Srbské republiky, na Kosově poli v roce 1987, ve kterém vyjádřil svou nevoli vůči kosovským Albáncům a upozornil na nemožnost soužití Srbů a Albánců v jedné zemi.⁶¹ Miloševićova představa o budoucím uspořádání Jugoslávie spočívala v myšlence tzv. velkého Srbska, čehož se obávaly ostatní republiky.⁶² Obavy Chorvatska a Slovinska ze Srby ovládané Jugoslávie vedly tyto dvě země k tomu, že se podílely na rozdělování země, které bylo vedeno myšlenkou: „každému co největší moc v jeho vlastním státě.“⁶³ Problémem se ale stala skutečnost, že etnicky definované národy žily i na území jiných republik než své vlastní.⁶⁴ Barša v této souvislosti upozorňuje na to, že v důsledku toho byly hájeny dva protichůdné principy, jimiž jsou princip „nedotknutelnosti vnitřních republikových hranic“ a princip „etnonárodního sebeurčení“.⁶⁵

⁵⁶ Tamtéž, s. 118-119

⁵⁷ Tamtéž, s. 119

⁵⁸ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 39

⁵⁹ Drakulićová, Slavenka: *Ani mouše by neublížili*. 2006, s. 12

⁶⁰ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 35-36

⁶¹ Barša, Pavel. Op. cit., s. 120-121

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž, s. 122

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

Právě tyto aspekty vedly k vypuknutí konfliktu mezi Srby a Chorvaty na území Chorvatska, který se týkal oblasti Srbské Krajiny. Jugoslávská válka, jak se někdy konflikt mezi Srby a Chorvaty nazývá, byla do určité míry předzvěstí budoucího konfliktu v Bosně a Hercegovině, neboť Bosna a Hercegovina mohla být vnímána jako jakási zmenšenina Jugoslávie z hlediska národnostního složení a konfliktního potenciálu mezi jednotlivými etnicky definovanými národy.⁶⁶

⁶⁶ Tamtéž, s. 135

5 Etnický konflikt v Bosně a Hercegovině

Válka v Bosně a Hercegovině je podle Kaldor typickým příkladem nových válek. Prolínají se v ní mnohé prvky, které spatřuje jako klíčové pro hodnocení a analýzu současných konfliktů, a právě na případu Bosny a Hercegoviny tyto prvky demonstruje. Tato kapitola je zaměřena na stěžejní události a faktory, které vedly ke vzniku konfliktu v Bosně.

Bosna a Hercegovina byla velice segmentovanou republikou. Podle sčítání lidu z roku 1991 zde byli nejvíce zastoupeni Muslimové (43,5 %), dále Srbové (31,2 %) a Chorvaté (17,4 %).⁶⁷ Tyto skupiny obyvatel se odlišovaly nejen národnostně ale i na základě náboženského vyznání. Chorvaté se hlásili ke katolické, zatímco Srbové k pravoslavné církvi. Po pádu komunistického režimu začal narůstat vliv nacionalismu a národnostní elity se začaly vzájemně vymezovat na základě své etnické příslušnosti.⁶⁸ Z hlediska nových válek docházelo tedy k vytváření politiky identit, na základě které si jednotlivé etnické skupiny nárokovaly svůj podíl na moci a definovaly své politické požadavky.

V prosinci roku 1990 se konaly první bosenské svobodné volby, měsíc poté co proběhly volby v Chorvatsku a ve Slovinsku.⁶⁹ Volby v Bosně poukázaly na to, jakou sílu měly v Bosně a Hercegovině nacionalistické strany výše zmíněných etnických skupin. Volby vyhrála bosensko-muslimská SDA v čele s Alijou Izetbegovićem, který se stal bosenským prezidentem, moc získala i bosensko-chorvatská HDZBiH a bosensko-srbská SDS vedená Radovanem Karadžićem.⁷⁰

Burg a Shoup tvrdí, že vítězství nacionalistických stran v těchto volbách se zakládalo spíše na strachu občanů než na skutečném identifikování se obyvatel s názory a myšlenkami nacionalistických elit.⁷¹ Jak s odkazem na Pešićovou uvádí Barša, většina obyvatel byla vůči nacionalistickému étosu elit bezbranná a to i přesto, že bosenská společnost byla podle předválečných průzkumů etnicky tolerantní.⁷² Barša dále doplňuje, že kampaň byla doprovázena hesly typu „my nebo chaos“, projevovaly se snahy vzbudit v lidech nenávisť a strach.⁷³ Právě obavy lidí z toho, co by se stalo, kdyby ve volbách nepodpořili svou národní stranu, měly pravděpodobně největší vliv na výsledek voleb.

⁶⁷ Velikonja, Mitja: *Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia-Herzegovina*. 2003, s. 225

⁶⁸ Burg, Steven L., Shoup, Paul S.: *The War in Bosnia-Herzegovina*. 2000, s. 4

⁶⁹ Tamtéž, s. 56

⁷⁰ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii*. 2008, s. 3

⁷¹ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 56

⁷² Barša, Pavel. Op. cit., s. 136

⁷³ Tamtéž.

Po volbách si jednotlivé nacionalistické skupiny začaly rozdělovat sféry vlivu a kontrolu nad bosenskou ekonomikou a státní správou. Rozdělováním těchto významných sfér mezi tři etnicky definované skupiny se začal postupně celý systém hroutit.⁷⁴ Kaldor uvádí, že v Jugoslávii došlo k rozpadu státu, jak na federální úrovni, tak v případě Chorvatska a Bosny a Hercegoviny na republikové úrovni, na základě čehož následně došlo ke zhroucení legitimacy státu a monopolu organizovaného násilí.⁷⁵

Podněcování nacionalistických tendencí mezi obyvateli Bosny bylo umocňováno nejen nacionalistickými lídry především z chorvatské a srbské strany, ale značný vliv měla v tomto ohledu i média.⁷⁶ Ta šířila mezi lidmi strach, posilovala předsudky, na základě čehož byli lidé nuceni se identifikovat se svou etnickou skupinou a vymezit se vůči ostatním.⁷⁷ Podle Kaldor utvářely politické elity vzbuzováním strachu a vzájemné nenávisti mezi lidmi nový nacionalismus, který čerpá z nedávné historie a je utvářen na základě současného kontextu.⁷⁸ Barša v této souvislosti poukazuje na to, že každá skupina přehodnocovala společnou historii jinak, byly vytvářeny nové symboly identity, které odkazovaly na minulost, a důležitým aspektem při formování identit byl pocit křivdy.⁷⁹

Vývoj událostí v Bosně byl ovlivněn také vyhlášením nezávislosti Slovinska a Chorvatska v červnu 1991. Snaha Chorvatska o oddělení se od Jugoslávie, která se postupně realizovala díky výhře chorvatské nacionalistické strany v chorvatských volbách na konci roku 1990, nebyla představitelná pro bosenského prezidenta Izetbegoviće, který trval na tom, že Bosna nemůže být součástí federace bez Chorvatska.⁸⁰ Burg a Shoup odkazují na Hubula, který ke stanovisku Izetbegoviće uvádí, že v okamžiku, kdy se SDA vyjádřila, že nezůstane v Jugoslávii bez Chorvatska, byla válka v Bosně nevyhnutelná.⁸¹ V Bosně bylo na podzim roku 1991 vytvořeno šest srbských autonomních oblastí převážně v severovýchodní oblasti Bosny a dvě chorvatské autonomní oblasti v západní Hercegovině. Muslimský vliv byl koncentrován v oblasti střední Bosny v okolí Sarajeva.⁸²

Otázka uznání Chorvatska a Slovinska mezinárodním společenstvím jako suverénních států byla jednou z možných příčin vzniku války v Bosně, přičemž Kaldor uvádí, že toto rozhodnutí mezinárodních aktérů vznik války urychlilo.⁸³ Jak zmiňují Burg a Shoup,

⁷⁴ Tamtéž, s. 138

⁷⁵ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 36

⁷⁶ Barša, Pavel. Op. cit., s. 127-128

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 43-44

⁷⁹ Barša, Pavel. Op. cit., s. 128

⁸⁰ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 69-71

⁸¹ Tamtéž, s. 73

⁸² Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 4

⁸³ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 43

představitel Evropského společenství (ES) Lord Peter Carrington tvrdil, že pokud bude uznáno Chorvatsko a Slovinsko, bude nutné uznat i Bosnu a to by mohlo podnítit občanskou válku. Proto navrhoval, aby ani jedna z těchto republik nebyla uznána, což byla podle něj jediná možnost, jak země přinutit, aby se dohodly na nějaké formě řešení.⁸⁴

K uznání Chorvatska a Slovinska jako suverénních států nezávislých na Jugoslávii nakonec došlo a v případě Bosny a Hercegoviny bylo navrženo, aby se k této otázce vyslovili obyvatelé Bosny formou referenda. Proti tomuto stanovisku se však ohradili bosenští Srbové, kteří deklarovali, že pokud Bosna vyhlásí nezávislost, uplatní své právo na sebeurčení a odtrhnou se.⁸⁵ Karadžić trval na tom, že bosenští Srbové neakceptují nic menšího než vlastní stát spojený s ostatními srbskými komunitami volným konfедераčním uspořádáním, který bude mít vazby na Jugoslávii.⁸⁶

Obyvatelé Bosny se prostřednictvím referenda, které se konalo v zimě roku 1992, vyslovili pro nezávislost země.⁸⁷ V dubnu 1992 byla Bosna a Hercegovina na základě výsledku referenda uznána Evropským společenstvím a Spojenými státy.⁸⁸ Po vyhlášení nezávislosti se srbské autonomní oblasti sjednotily do nově vzniklé Srbské republiky Bosny a Hercegoviny v čele s Radovanem Karadžićem, a chorvatské oblasti v západní Hercegovině do Chorvatské republiky Herceg-Bosna v čele s Matem Bobanem.⁸⁹ V důsledku těchto událostí vypukl mezi bosenskými Srby, Muslimy a Chorvaty etnický konflikt.

Všechny tři strany konfliktu disponovaly svými armádami a značný význam měly polovojenské jednotky, zahraniční skupiny a místní policie posílené o ozbrojené civilisty.⁹⁰ Na muslimské straně působily např. islámské jednotky známé jako Černé labutě nebo jednotky muslimských mudžáhidů z Afghánistánu, Albánie či Turecka, jak zmiňují Thomas a Mikulan. Bosensko-srbská armáda, která byla podporována Jugoslávskou lidovou armádou, byla tvořena dobrovolnickými jednotkami, ke kterým patřili např. tzv. Bílí orlí a Tygři, jednotky tzv. červených baretů či Srbské četnické hnutí, a zahraničními dobrovolníky z Rumunska, Ukrajiny či Ruska. Zahraniční dobrovolníci působili i na bosensko-chorvatské straně.⁹¹

Jak uvádí Kaldor, jednotlivé armády byly financovány z různých zdrojů. Armádu Republiky Srbské finančně podporovala srbská vláda v čele s Miloševićem, Chorvatskou radu

⁸⁴ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 94

⁸⁵ Tamtéž, s. 103

⁸⁶ Tamtéž, s. 109

⁸⁷ Tamtéž, s. 117

⁸⁸ Hansen, Lene: *Security as Practice*. 2006, s. 104

⁸⁹ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 4

⁹⁰ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 48

⁹¹ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 4-21

obrany naopak Chorvatsko a Bosensko-muslimská armáda získávala prostředky od islámských států a tajně také od Spojených států. Polovojenské jednotky získávaly prostředky drancováním, vydíráním, zdaněním humanitární pomoci a z černého obchodu.⁹²

⁹² Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 51

6 Etnický konflikt v Kosovu

Podobně jako bosenská válka splňuje i konflikt v Kosovu, ke kterému došlo v druhé polovině 90. let 20. století, podle Kaldor⁹³ rysy nových válek. Tato kapitola pojednává o klíčových událostech a faktorech vedoucích ke kosovskému konfliktu.

Etnický konflikt v Kosovu vzešel z narůstajícího napětí mezi Srbskem a kosovskými Albánci. Kosovo bylo po druhé světové válce při vzniku Federální lidové republiky Jugoslávie prohlášeno za autonomní oblast a v roce 1963 za autonomní provincii v rámci Srbska.⁹⁴ Díky postupné decentralizaci státní moci a přijetí nové ústavy v roce 1974 požívali kosovští obyvatelé v rámci federace značných práv a pravomocí.⁹⁵ Kosovo tak např. disponovalo stejně jako jugoslávské republiky jedním hlasem pro rozhodování na federální úrovni a mohlo také uplatnit právo veta.⁹⁶

V druhé polovině 80. let se však situace v Jugoslávii začala postupně měnit. Jak již bylo zmíněno výše, v důsledku úpadku komunistické ideologie i samotného režimu, začal narůstat vliv nacionalismu a elit s ním spjatých, které národní či etnickou identifikaci využívaly jako prostředek k získání politické moci. K těmto elitám patřil i srbský politik Slobodan Milošević, který v proslovu na Kosově polí v roce 1987 odkázal k problému mezi Srby a Albánci, který podle něj existuje již od 14. století. Tehdy Srbové podlehlí v bitvě Osmanské říši, na základě čehož vytvořil Milošević „zcela umělou, ale působivou kontinuitu mezi Albánci – z větší části muslimského vyznání – a osmanskými Turky a naznačoval, že srbsko-albánský problém bude moci být vyřešen jedině silou.“⁹⁷ Milošević poukazoval na minulé křivdy, které byly Srbům způsobeny, kladl důraz na to, aby Srbové žili v jednom státě, a k mobilizaci podpory oživoval mýty a symboly srbství.⁹⁸

Etnické napětí mezi Albánci a Srby bylo patrné již během druhé světové války. Jak uvádí Parenti, v tomto období bylo albánskou fašistickou milicí vyhnáno z Kosova 70 000 Srbů a přibližně stejný počet Albánců byl do Kosova přiveden ze sousední Albánie. Mnoho Srbů bylo zavražděno a někteří byli nuceni ze země utéct.⁹⁹

⁹³ V případě kosovského konfliktu a jeho spojitostí s charakteristickými rysy konceptu nových válek vychází práce nejen z vydání z roku 2012 knihy *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, ale i z vydání z roku 2001, které obsahuje doslov ke Kosovu.

⁹⁴ Parenti, Michael: *To Kill a Nation*. 2000, s. 96

⁹⁵ Barša, Pavel. Op. cit., s. 116

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž, s. 120-121

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Parenti, Michael. Op. cit., s. 95

Etnické čistky pokračovaly i za komunistického období, neboť jim podle Parentiho, nebyl prezident Tito schopný zabránit.¹⁰⁰ Výsledkem byla změna v zastoupení jednotlivých národností v rámci složení obyvatelstva. Roku 1939 bylo v Kosovu přibližně 54 % Albánců, zatímco Srbů a Černohorců 33 %.¹⁰¹ Podle sčítání obyvatel z roku 1991 vzrostl počet Albánců v zemi na 82 % a zastoupení Srbů a Černohorců kleslo přibližně na 11 %.¹⁰² Rostoucí počet Albánců byl způsoben mimo jiné vyšší porodností a přílivem imigrantů z Albánie, Srbové byli z Kosova naopak vyháněni.¹⁰³

V průběhu 80. let docházelo k demonstracím kosovských Albánců. Jejich snahou bylo, aby se z Kosova stala republika a kosovští obyvatelé získali „faktické“ rovnoprávné postavení s ohledem k ostatním národnostním skupinám Jugoslávie.¹⁰⁴ K ničemu takovému nedošlo, neboť dva roky po Milošovićově proslovu na Kosově poli, byla na jeho návrh zrušena platnost ústavy ze 70. let a Kosovu bylo odňato autonomní postavení v rámci Srbska. To vyvolalo další rozsáhlé demonstrace Albánců a ti, kteří odmítali akceptovat opětovné nastolení srbské autority v Kosovu, byli propouštěni ze zaměstnání ve státní sféře.¹⁰⁵ Často bylo vůči Albáncům uplatňováno policejní násilí a probíhalo rozsáhlé zatýkání.¹⁰⁶

Koncem roku 1989 založil Ibrahim Rugova umírněnou nacionalistickou stranu LDK (Demokratický svaz Kosova) a v roce 1991 byl zvolen prezidentem neoficiální Kosovské republiky.¹⁰⁷ Pod vedením Rugovy začali kosovští Albánci zřizovat svůj vlastní systém veřejných služeb a bojkotovat ten federální.¹⁰⁸ Navíc zaujali nenásilnou strategii v domnění, že Srbové pouze čekají na záminku, aby mohli kosovské Albánce napadnout a vyhladit.¹⁰⁹ Rugova se navíc snažil mírovými prostředky o uznání Kosova ze strany OSN.¹¹⁰ Když začala válka v Bosně na jaře roku 1992, obvinil Milošević kosovské Albánce a bosenské Muslimy z přípravy „svaté války“ proti Srbům a v roce 1995 rozmístil na území Kosova 25 000 členů srbské policie, kteří měli potlačit zdejší nepokoje.¹¹¹

Vztah Srbů a kosovských Albánců k území Kosova svědčí o důležitosti této oblasti pro obě etnické skupiny a může být považován za jeden z důvodů vypuknutí konfliktu koncem 90. let. Jak uvádí Bataković, Srbové vždy toto území spatřovali jako národní a kulturní

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 96

¹⁰¹ Mertus, Julie: *Kosovo*. 1999, s. 315-316

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Parenti, Michael. Op. cit., s. 96

¹⁰⁴ Glenny, Misha. Op. cit., s. 479-480

¹⁰⁵ Parenti, Michael. Op. cit., s. 98

¹⁰⁶ Kaldor, Mary: *New and Old Wars*. 2001, s. 156

¹⁰⁷ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 32

¹⁰⁸ Parenti, Michael. Op. cit., s. 98

¹⁰⁹ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 156

¹¹⁰ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 32

¹¹¹ Tamtéž.

identitu celého srbského národa, a to i přesto, že většina kosovské populace byla albánské národnosti. Území Kosova pro ně představovalo „svatou zemi“ Srbů, starodávné srbské území spojované s hospodářským a kulturním vzestupem, který byl koncem středověku násilně zastaven výbojem osmanských Turků, a na němž byli neustále pronásledováni. Kosovští Albánci chtěli toto území zcela a neomezeně etnicky kontrolovat a nárokovali si jej na základě svého majoritního zastoupení v této oblasti.¹¹²

Kaldor spojuje nacionalismus v Kosovu stejně jako v případě Bosny s novým nacionalismem, který čerpá své motivy z historie a je utvářen na základě soudobých souvislostí politickými elitami zdůrazňujícími vzájemnou nenávist mezi lidmi.¹¹³ Srbský nacionalismus odkazoval zejména na historické křivdy a postavení srbské menšiny v Kosovu, přičemž důležitá zde byla úloha srbského prezidenta Miloševiče.

Vzestup nacionalismu kosovských Albánců v 80. a 90. letech byl podle Kaldor zásadně ovlivněn albánskou diasporou především ve Švýcarsku a Německu. Tuto diasporu tvořili zejména Albánci, kteří během rozsáhlých demonstrací v 80. letech opustili zemi. Diaspora poskytovala kosovským Albáncům finanční prostředky a podporovala činnost kosovských separatistů během konfliktu.¹¹⁴

Kosovo po ztrátě autonomního postavení spadalo z hlediska bezpečnostní otázky pod srbské ministerstvo vnitra a bylo tak kontrolováno srbskou policií a bezpečnostní službou, jak zmiňují Thomas a Mikulan. V létě roku 1992 vznikla srbská Speciální protiteroristická jednotka a jako její součást byla v roce 1997 vytvořena operační skupina Mlha, která se skládala z přepadových skupin a která se mimo jiné podílela na masakru v Račaku. Na srbské straně se také zformovaly polovojenské milice, např. tzv. Bílí orli a vučjakovští Vlci, a v Kosovu byly také umístěny jednotky Jugoslávské armády.¹¹⁵

V roce 1992 byla radikálními albánskými nacionalisty založena Kosovská osvobozená armáda (UÇK), jejíž význam začal vzrůstat až v druhé polovině 90. let, a to nejen díky finanční podpoře albánských diaspor, ale také kvůli nespokojenosti kosovských Albánců s nenásilnou politikou Rugovy.¹¹⁶ V UÇK působily islámské vojenské skupiny, např. tzv. Černých labutí, Bosensko-muslimské armády či mudžáhidů.¹¹⁷ Kaldor upozorňuje na to, že UÇK vedla především partyzánskou válku. Mezi Srby a členy UÇK nedocházelo

¹¹² Bataković, Dušan T.: *Kosovo and Metohija*. 2007, s. 9-11

¹¹³ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 43-44

¹¹⁴ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 156

¹¹⁵ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 32-44

¹¹⁶ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 156-157

¹¹⁷ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 45-46

k bitvám a pokud došlo k srbskému útoku, tak se členové UÇK rozptýlili do lesů.¹¹⁸ S válkou v Kosovu je také z hlediska nových válek spojeno zdokonalení bojových technik a strategie kontroly území skrze vysídlování obyvatel.¹¹⁹

Co se týče financování stran konfliktu, srbské jednotky čerpaly finanční či materiální prostředky především z drancování, loupení a vydírání rodin.¹²⁰ UÇK byla finančně závislá zejména na albánské diaspoře a údajně získávala finanční prostředky i z obchodu s drogami v Zürichu.¹²¹ Stejně jako v Bosně docházelo i v tomto konfliktu k rozsáhlým útokům proti civilistům. K etnickým čistkám Kaldor uvádí, že byly systematické a organizované a podíleli se na nich jak pravidelné síly, polovojenské skupiny, tak i zločinci, kteří byli za tímto účelem propuštěni z vězení.¹²²

¹¹⁸ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 158

¹¹⁹ Tamtéž, s. 156

¹²⁰ Tamtéž, s. 158

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž, s. 156-157

7 Mezinárodní organizace z hlediska realismu a liberálního institucionalismu

Vzhledem k tomu, že následná případová studie se soustředí na srovnání přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktů v Bosně a v Kosovu skrze jednání dvou významných mezinárodních organizací, Organizace spojených národů a Severoatlantické aliance, je nutné v této souvislosti pojednat o chápání mezinárodních organizací z hlediska dvou hlavních tradic mezinárodních vztahů, realismu a liberálního institucionalismu. Poté, co bylo uvedeno, jakou roli zastávají mezinárodní organizace z hlediska konceptu nových válek a kosmopolitismu, je nutné o nich pojednat i prostřednictvím těchto dvou hlavních tradic a poukázat na jejich vzájemné rozdíly.

Mezinárodní organizace jsou podle Mearsheimera sadou pravidel, která stanovují způsob, jak by měly státy spolupracovat a vzájemně si konkurovat a soutěžit mezi sebou. Tyto organizace stanovují přijatelné formy chování států a vylučují ty nepřijatelné. Státy vytvářejí pravidla, která jsou formálně upravována mezinárodními smlouvami. Co je v tomto ohledu důležité zmínit, je, že organizace nejsou subjekty, které nutí státy pravidla dodržovat, protože se nejedná o formu světové vlády a samy státy si tak musí vybrat, zda budou jednat v souladu s pravidly, která si vytvořily.¹²³ Archer mezinárodní organizace definuje jako formální, kontinuální struktury vzniklé na základě dohody mezi členy, ať mezi vládními či nevládními představiteli, z nejméně dvou suverénních států s cílem usilovat o dosažení společného zájmu.¹²⁴

Realismus vychází z předpokladu, že hlavními aktéry světového dění jsou jednotlivé státy. Státy jako racionální aktéři se primárně soustředí na chránění svých zájmů. Na chování států má hlavní vliv anarchické mezinárodní prostředí, které vede státy k tomu, aby se soustředily na otázky moci a bezpečnosti. Proto jsou státy náchylné spíše ke konfliktům a soutěži a často selhávají ve snaze spolupracovat, a to dokonce i v případě, že se jedná o spolupráci vedenou společnými zájmy. Problémy spjaté s mezinárodní spoluprací vyvstávají z obav států z ohrožení jejich role nezávislého aktéra v rámci anarchického mezinárodního prostředí.¹²⁵

Grieco uvádí, že z hlediska realismu nejsou mezinárodní organizace schopné zmírnit vliv anarchického prostředí na spolupráci mezi státy. Z tohoto důvodu jsou realisté vůči

¹²³ Mearsheimer, John J.: *The False Promise of International Institutions*. 1994, s. 8-9

¹²⁴ Archer, Clive: *International Organizations*. 2001, s. 35

¹²⁵ Grieco, Joseph M.: *Anarchy and the Limits of Cooperation*. 1988, s. 487-488

schopnostem a možnostem mezinárodních organizací a mezinárodní spolupráci spíše pesimističtí.¹²⁶ Mearsheimer k tomuto dodává, že realisté nepřikládají mezinárodním organizacím zvláštní význam, ačkoli státy skrze organizace působí a mohou jich využívat. Tvrdí, že mezinárodní organizace jsou především odrazem rozložení moci ve světě. Jako takové se opírají o kalkulace velmocí orientující se na vlastní zájem a nemají žádný vliv na chování států. Mezinárodní organizace nejsou podle realistů prostředkem k zajištění míru. Organizace jsou pouze prostředkem silných států ve snaze udržet stávající rozdělení moci ve světě či jak jej zvýšit.¹²⁷ Archer dále uvádí, že z pohledu realismu jsou mezinárodní organizace součástí institucionalizovaného vztahu mezi státy a vládami.¹²⁸

Podle Mearsheimera poskytuje dobrý příklad realistického uvažování o institucích Severoatlantická aliance během studenovělečného období. Aliance v tomto období západním zemím pomohla zabránit ve vzniku další světové války a byla manifestací bipolárního systému rozdělení moci v Evropě. Stabilitu v rámci kontinentu ale nezajišťovala Aliance, ale právě rovnováha moci.¹²⁹

Z hlediska realismu hrají důležitou roli v přístupu států k jednání v rámci mezinárodního prostředí obavy o bezpečnost a realisté jsou tedy zastánci jednostranných akcí a uplatnění tradiční mocenské politiky ve snaze sledovat státní zájmy.¹³⁰ Realisté věří, že velmoci, jako jsou např. Spojené státy, by měly čelit hrozbám skrze jednostrannou obranu a vyhýbat se multilaterálním závazkům při řešení konfliktů.¹³¹

Liberální institucionalismus se v těchto ohledech od realismu zásadně liší. Liberální institucionalisté zastávají, namísto unilateralismu opírajícího se o národní bezpečnostní zájmy, hlubší zapojení se do řešení mezinárodních záležitostí. Vhodnou odpovědí např. na rostoucí vliv nacionalismu a etnické konflikty je z jejich pohledu multilaterální intervence.¹³² Spojenectví by se nemělo opírat pouze o společné zájmy, jako je tomu v případě realismu, ale mělo by vycházet z určitých sdílených hodnot o tom, co je z morálního hlediska správné.¹³³ Namísto mocenské politiky realistů zastávají liberálové v oblasti bezpečnosti rozsáhlejší multilaterální spolupráci.¹³⁴

¹²⁶ Tamtéž, s. 485

¹²⁷ Mearsheimer, John J. Op. cit. 1994, s. 7,13

¹²⁸ Archer, Clive. Op. cit., s. 115

¹²⁹ Mearsheimer, John J. Op. cit. 1994, s. 13-14

¹³⁰ Berekian, Jeffrey, Dryzek, John S.: *Reflexive Action in International Politics*. 2000, s. 194

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž, s. 194-195

¹³³ Tamtéž, s. 195

¹³⁴ Tamtéž.

Liberální institucionalisté tvrdí, že realisté přeceňují úlohu konfliktu v mezinárodních vztazích a podceňují úlohu a schopnosti mezinárodních organizací. Dále odmítají stěžejní úlohu států jako hlavních aktérů mezinárodního systému a namísto toho přikládají mnohem větší význam mezinárodním organizacím, které podle nich mohou státům pomoci spolupracovat.¹³⁵

Klíčovými aktéry mezinárodních vztahů jsou tedy z hlediska liberalismu specializované mezinárodní organizace, nadnárodní společnosti i nejrůznější sdružení, jako jsou např. obchodní asociace.¹³⁶ Liberální institucionalisté přikládají podle Mearsheimera význam především těm organizacím, které byly vytvořeny k řešení sporů mezi členskými zeměmi a k usnadnění spolupráce mezi nimi. Vhodným příkladem tohoto typu organizací je např. systém kolektivní obrany.¹³⁷

Mezinárodní organizace tedy významně ovlivňují vyhlídky mezinárodní stability, na což poukazuje Mearsheimer. Organizace mohou totiž měnit preference států a tak měnit jejich chování. Navíc mohou odradit státy od kalkulací s vlastním zájmem. Klíčová je z hlediska liberalismu především ekonomická spolupráce mezi státy, která je umožněna právě skrze organizace, vede k mezinárodní stabilitě a snižuje pravděpodobnost vzniku války.¹³⁸ Z hlediska vlivu mezinárodních organizací na mír a předcházení válce je důležitým faktorem i to, jak široká je členská základna dané organizace.¹³⁹

Dalo by se říct, že kosmopolitní přístup, který zmiňuje Kaldor v souvislosti s novými válkami, má v pohledu na mezinárodní organizace a řešení konfliktů blízko k liberálnímu institucionalismu. Oba dva pohledy spojuje přístup k mezinárodním organizacím jako důležité součásti mezinárodního prostředí, které mohou přispět k řešení konfliktů. Navíc oba dva přístupy odkazují k potřebě ctít určité sdílené hodnoty a normy, na základě čehož dochází k vytváření aliancí a probíhá mezinárodní spolupráce.

¹³⁵ Grieco, Joseph M. Op. cit., s. 486

¹³⁶ Tamtéž, s. 489

¹³⁷ Mearsheimer, John J.: *A Realist Reply*. 1995, s. 83

¹³⁸ Mearsheimer, John J. Op. cit. 1994, s. 7-16

¹³⁹ Mearsheimer, John J. Op. cit. 1995, s. 83

8 Mezinárodní společenství a etnické konflikty v Bosně a Kosovu

Tato kapitola se soustředí na vypracování případové studie, jejímž cílem je zodpovědět otázku, jak se lišil přístup mezinárodního společenství k řešení etnických konfliktů v Bosně a Kosovu a proč k této změně přístupu došlo. Přístup mezinárodního společenství k oběma konfliktům je analyzován prostřednictvím jednání a rozhodování Organizace spojených národů a Severoatlantické aliance, přičemž je v tomto ohledu důležité se zaměřit i na vztah mezi těmito organizacemi a přístup Aliance k legitimizačním možnostem OSN.

Případová studie se tedy zaměřuje na hledání možných příčin a vysvětlení pro jednání mezinárodních aktérů, od nichž se odvíjel postoj a rozhodování v rámci OSN a NATO, a které měly vliv na podobu řešení obou konfliktů. Klíčová je v tomto ohledu otázka, proč ke změně postoje mezinárodních aktérů došlo a čím byla způsobena. Příčiny, které mohly mít vliv na odlišný přístup mezinárodního společenství ke konfliktu v Kosovu oproti přístupu v Bosně, budou rozebrány prostřednictvím tří hledisek. Jedná se o odlišnou povahu konfliktu, odlišnou povahu politické garnitury a závislost na předchozím vývoji.

Mezinárodní organizace zastávají v rámci mezinárodních vztahů a řešení konfliktů důležitou úlohu nejen z hlediska liberálního institucionalismu, ale také z hlediska kosmopolitního přístupu. Nová forma kosmopolitní politické mobilizace je podle Kaldor vhodným způsobem, jak přistupovat k řešení etnických konfliktů, které lze na základě výše zmiňovaných rysů řadit k novým válkám. Z hlediska kosmopolitního přístupu je důležité, aby byla realizována humanitární intervence, jejímž cílem by byla primárně ochrana obyvatel, a to i v případě nutnosti riskovat životy členů mezinárodních jednotek.¹⁴⁰ Ani v případě Bosny ani v případě Kosova k této podobě humanitární intervence nedošlo, ačkoli humanitární intervence v Bosně představuje podle Kaldor model tohoto typu intervence a to i přesto, že je velice slabý a nedostačující.¹⁴¹ Práce se tedy zaměří i na to, proč ani v jednom z těchto případů nedošlo k realizaci humanitární intervence vycházející z kosmopolitního přístupu.

Vzhledem ke skutečnosti, že přístup a postoj mezinárodních aktérů k válce v Kosovu byl do určité míry závislý na předchozím přístupu těchto aktérů k řešení bosenské války, zaměří se první část případové studie nejprve na způsob řešení konfliktu v Bosně.

¹⁴⁰ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 163

¹⁴¹ Tamtéž, s. 163-164

8.1 Přístup OSN a NATO ke konfliktu v Bosně

Válka v Bosně a Hercegovině v letech 1992 až 1995 nebyla jen brutální občanskou válkou mezi bosenskými Muslimy, Chorvaty a Srby, ale byla také mezinárodním konfliktem, neboť se do ní zapojily i sousední země především Chorvatsko a Srbsko. Následně došlo k zapojení mezinárodního společenství především skrze činnost mezinárodních organizací OSN a NATO.

Přístup mezinárodních aktérů ke konfliktu v Bosně a následná humanitární intervence OSN a vojenská intervence NATO byly však často kritizovány pro svou neefektivitu a neschopnost zabránit takto rozsáhlému konfliktu a útokům proti civilistům, kdy bylo zabito mezi 100 000 a 150 000 lidí¹⁴² a přibližně dvě třetiny bosenských obyvatel byly vysídleny ze svých domovů.¹⁴³

Jak bylo uvedeno výše, Kaldor považuje intervenci v Bosně za model humanitární intervence v rámci kosmopolitního přístupu, ač nedostačující a slabý, a to díky jejím cílům v podobě snah chránit civilisty prostřednictvím zřizování bezpečných oblastí a humanitárních koridorů. Taková intervence je podle Kaldor ze své povahy obranná, jejím cílem je předejít hrubému porušování lidských práv a neeskalovat napětí. Navíc je její součástí kosmopolitní vynucování práva a je spíše zaměřena na dohlížení a ochranu obyvatel než na vedení boje.¹⁴⁴

Humanitární intervence v Bosně se však potýkala s řadou problémů a snahy mezinárodních aktérů chránit civilní obyvatelstvo zůstaly nenaplněny. V této souvislosti je nutné zodpovědět otázku, co tuto skutečnost způsobilo a proč se jednalo o slabou či nedostatečnou podobu intervence.

Z tohoto důvodu se následující část práce nejprve věnuje klíčovým mezníkům konfliktu a problémům, které znemožňovaly provedení efektivní humanitární intervence a použití síly jako prostředku k vynucení práva a ukončení konfliktu. Na základě toho jsou následně hledány příčiny a vysvětlení pro jednání mezinárodních aktérů, které komplikovaly nalezení řešení konfliktu. Tyto příčiny jsou rozebrány ze tří hledisek. Jedná se o povahu konfliktu, povahu politické garnitury s důrazem na úlohu Spojených států jako klíčového aktéra NATO a postudenoválečnou situaci. Závěrem je pojednáno o faktorech, které přispěly k úspěšnému ukončení konfliktu a jsou důležité pro následné srovnání s konfliktem v Kosovu.

¹⁴² Dervišbegovic, Nedim: Revised Death Toll for Bosnian War. *The Bosnian Institute* [on-line]. 23. prosince 2004. Dostupné z http://www.bosnia.org.uk/news/news_body.cfm?newsid=1985 [ověřeno 10. května 2014].

¹⁴³ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 32

¹⁴⁴ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 163-164

8.1.1 Základní mezníky konfliktu

Bosenský konflikt vypukl v březnu roku 1992 v důsledku vyhlášení nezávislosti Bosny a Hercegoviny, pro kterou se v referendu vyslovila většina bosenských obyvatel a proti které se postavili bosenští Srbové v čele s Radovanem Karadžičem. Na počátku konfliktu proti sobě stály dvě protichůdné tendence. Snaha bosenského prezidenta Izetbegoviće a bosenské vlády zachovat celistvost a jednotnost Bosny a Hercegoviny pod vládou bosenských Muslimů a bosensko-srbské úsilí vytvořit etnicky homogenní území Srbů a připojit jej k Srbsku. Bosenští Srbové se odmítali stát součástí nezávislého bosenského státu s převahou Muslimů a bosenští Muslimové měli naopak obavy z toho, že by zůstali součástí Jugoslávie bez Slovinska a Chorvatska a oproti Srbům by tak byli v nevýhodném postavení.¹⁴⁵ Z tohoto plyne, že vyhlášení nezávislosti Bosny a Hercegoviny bylo chápáno bosenskými Srby jako záminka či příležitost rozpoutat válku.

Mezinárodní společenství však na možnost vypuknutí války nebylo připravené, ačkoli někteří političtí představitelé na tuto možnost upozorňovali.¹⁴⁶ Po určitou dobu nebylo schopno ani adekvátně reagovat na odehrávající se etnické násilí a případně zabránit jeho pokračování či stupňování agrese.

Organizace spojených národů, jako univerzální mezinárodní organizace, jejíž principy a zásady sjednocují téměř všechny státy světa, se do řešení bosenského konfliktu zapojila hned zpočátku, avšak její činnost byla značně neefektivní a byla tak velice kritizována.

Ochranné síly OSN (UNPROFOR) byly v Bosně nasazeny především kvůli zhoršující se situaci v okolí města Mostar v západní Hercegovině a ostřelování a obléhání Sarajeva bosensko-srbskými jednotkami spolu s Jugoslávskou lidovou armádou, které tak muslimským obráncům města znemožňovaly spojení s dalšími bosensko-muslimskými jednotkami.¹⁴⁷ Bosensko-srbské síly navíc blokovaly dodávky potravin, léků, elektřiny, vody a paliva.¹⁴⁸ Jednotky OSN spolupracovaly s Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky OSN (UNHCR).

Humanitární úsilí OSN, UNHCR a Mezinárodního výboru Červeného kříže včetně zřízení některých nových institucí, jako byla např. Komise pro vyšetřování válečných zločinů, funkce zpravodaje pro lidská práva či ustavení bezpečných oblastí, představovaly významnou inovaci v rámci mezinárodní praxe a jednalo se pravděpodobně o nejambicióznější zapojení

¹⁴⁵ Ullman, Richard H.: *Introduction*. 1996a, s. 2

¹⁴⁶ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 203

¹⁴⁷ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 23

¹⁴⁸ Tamtéž.

mírových jednotek OSN ve snaze chránit civilní obyvatelstvo a podporovat humanitární právo.¹⁴⁹

Humanitární intervence vychází podle Fixdal a Smithe obecně z idealistických principů, které se opírají o potřebu spolupráce a vícestrannost. Jako taková je otázka humanitární pomoci vždy otázkou vůle či její absence. To se projevilo i v případě Bosny.¹⁵⁰ Humanitární motivy přitom sloužily v Bosně jako ospravedlnění mise OSN.¹⁵¹

Příčiny neschopnosti OSN chránit civilní obyvatelstvo a zamezit probíhajícím etnickým čistkám lze identifikovat v souvislosti s několika faktory. V první řadě se jednalo o nedostatek politické vůle na straně mezinárodního společenství. Jak uvádějí Burg a Shoup, činnost OSN byla ovlivněna neochotou velmocí, které nebyly připraveny jednat přímo, a nejasnostmi ohledně možného postupu při řešení bosenské krize. Převládal názor, že by se nejprve mělo nalézt politické řešení, za které by mělo být odpovědné ES, na což poukazoval i tehdejší generální tajemník OSN Butrus Butrus-Ghálí.¹⁵²

Další příčinu lze spatřovat v nestrannosti OSN a jednotek UNPROFOR. Nestrannost OSN vyplývá z Charty OSN a slouží k tomu, aby OSN mohla intervenovat jako třetí strana a bylo jí tak umožněno vytvořit řešení, které naplňuje jak zájmy válčících stran, tak i mezinárodního společenství.¹⁵³ Tato nestrannost se však netýká opatření týkajících se ekonomických sankcí a kolektivní bezpečnosti.¹⁵⁴

Deklarovaná nestrannost měla pro vývoj a řešení konfliktu zásadní význam, protože omezovala možnosti mezinárodních aktérů ve snaze zabránit útokům proti civilnímu obyvatelstvu. Jak uvádí Kaldor, jednotky OSN sice měly chránit civilní obyvatelstvo Bosny a Hercegoviny, které čelilo neustálým útokům ze strany polovojenských a dobrovolnických jednotek Srbů, Muslimů a Chorvatů, ale namísto toho byla jejich činnost ochromena strachem velitelů, kteří nechtěli být vtaženi do konvenční války tím, že by se postavili k jedné straně konfliktu.¹⁵⁵ Deklarovaný cíl jednotek OSN, že budou chránit obyvatele Bosny a pokusí se válku zastavit, tak zůstal z tohoto důvodu nenaplněný.

Nestrannost jednotek OSN představuje problém i z hlediska kosmopolitního přístupu k řešení konfliktů. Kaldor totiž uvádí, že pokud je úkolem jednotek chránit civilisty a zastavit

¹⁴⁹ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 63-64

¹⁵⁰ Fixdal, Mona, Smith, Dan: *Humanitarian Intervention and Just War*. 1998, s. 284

¹⁵¹ Weiss, Thomas G.: *Collective Spinelessness*. 1996, s. 68

¹⁵² Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 203-204

¹⁵³ Diehl, Paul F., Reifschneider, Jennifer, Hensel, Paul R.: *United Nations Intervention and Recurring Conflict*. 1996, s. 687

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 60

porušování lidských práv, není nestrannost vhodným způsobem přístupu ke konfliktu a neslučuje se s požadavky kosmopolitismu.¹⁵⁶

Další příčina, proč mírové jednotky nebyly schopny chránit obyvatele Bosny před útoky, souvisí s otázkou mandátu UNPROFOR. Jednotky zde totiž byly přítomny na základě kapitoly VII Charty, čelily neustálému tlaku, ale chyběla jim schopnost použít donucovací sílu.¹⁵⁷ To i přesto, že byly později jednotky OSN oprávněny použít sílu v případě nutnosti chránit humanitární dodávky.¹⁵⁸

V této souvislosti se projevovala v průběhu konfliktu neochota mírových jednotek sílu použít a naplnit tak svůj mandát, když v důsledku bojů ve střední Bosně byla kvůli této neschopnosti narušena bezpečnostní síť humanitární pomoci.¹⁵⁹ Duffield s odkazem k poskytování humanitární pomoci poukazuje navíc na další nezanedbatelný aspekt, kterým je rozrůstající se válečná ekonomika. Mezinárodní společenství nebylo schopné problematiku válečné ekonomiky čerpající své prostředky právě z humanitární pomoci efektivně vyřešit.¹⁶⁰ Na tuto skutečnost upozorňuje i Kaldor v souvislosti s konceptem nových válek. Docházelo ke snahám zamezit doručování humanitární pomoci či k jejímu zdaňování válčícími stranami a humanitární dodávky byly násilně kontrolovány bosenskými Srby.¹⁶¹

Podle Weisse neschopnost OSN vytvořit takové podmínky, které by vedly k úspěchu její mise, činila jednotky UNPROFOR vojensky nedůvěryhodnými.¹⁶² Jak uvádí Lewis, mírové síly OSN omlouvaly svou nečinnost tím, že nemají dostatečný mandát, aby mohly válku zastavit či chránit obyvatele před útoky. Zároveň však docházelo k vetování leteckých útoků proti srbským zbraním a tankům, které byly použity k zabíjení bosenských občanů v Sarajevu či Bihači. Velitel UNPROFOR Michael Rose dokonce v rozhovoru pro BBC uvedl, že v Bosně nejsou, aby chránili a bránili někoho jiného než sebe a své konvoje.¹⁶³

Důvodem vetování leteckých úderů proti cílům, jež stály za útoky proti civilistům, a neochoty použít donucovací sílu ze strany UNPROFOR s cílem chránit civilisty a dodávky humanitární pomoci byly obavy západních zemí podílejících se na mírových akcích OSN v Bosně z odplaty a z možného útoku, jehož cílem by byly samotné jednotky OSN.¹⁶⁴ Jak uvádí Brzezinski, po tři roky nebyla OSN schopna chránit oběti či jakkoli odradit či zastrašit

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 136

¹⁵⁷ Weiss, Thomas G. Op. cit., s. 64

¹⁵⁸ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 63

¹⁵⁹ Duffield, Mark: *Bosnia and the Future of Military Humanitarianism*. 1994, s. 17

¹⁶⁰ Duffield, Mark, Stork, Joe: *Bosnia is the Classic Case of Using Humanitarian Aid as a Smokescreen to Hide Political Failure*. 1994, s. 22

¹⁶¹ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 64-65

¹⁶² Weiss, Thomas G. Op. cit., s. 64

¹⁶³ Lewis, Anthony: *War Crimes*. 1996, s. 62

¹⁶⁴ Weiss, Thomas G. Op. cit., s. 68

agresory od vraždění nevinných. Docházelo k opakovanému porušování rezolucí OSN, aniž by toto jednání bylo potrestáno. Jednotky UNPROFOR, které byly nasazeny, aby chránily potřebné, neozbrojené a tudíž zranitelné, byly namísto toho „samy vystaveny ponižování, zastrášení a smrti.“¹⁶⁵

Tento aspekt je důležitý z hlediska kosmopolitismu. Kaldor totiž upozorňuje na to, že adekvátní odpověď na etnické konflikty a porušování lidských práv vyžaduje i případné riskování životů na straně mezinárodních jednotek, aby došlo k minimalizaci ztrát mezi civilním obyvatelstvem.¹⁶⁶ V Bosně však členové mezinárodních jednotek nebyli ochotni riskovat své životy v případě nutnosti chránit civilisty.

Selhání OSN a mezinárodního společenství se netýkalo jen otázky ochrany civilistů a humanitární pomoci, ale i politických aspektů řešení krize. Jak již bylo uvedeno, mezinárodní aktéři se soustředili především na nalezení politického řešení konfliktu a vyjednání příměří mezi válčícími stranami. Z tohoto důvodu přicházeli představitelé OSN a ES (později Evropské unie) s plány na rozdělení Bosny a Hercegoviny na etnicky definované kantony, které měly napomoci ukončení války. Ani jeden z navrhovaných plánů, Carrington-Cuteleirův (1992), Vance-Owenův (1993), Owen-Stoltenbergův (1993) ani plán Kontaktní skupiny (1994), však nebyly přijaty.¹⁶⁷

Za neúspěchem navrhovaných mírových plánů mohlo stát několik příčin. Jednou z nich mohla být snaha válčících stran využít vyjednávání pouze jako prostředek ke sledování svých vlastních cílů spíše než dosáhnout skutečného řešení, jak uvádí Burg.¹⁶⁸ Dalším důvodem, který je nutné zohlednit, je skutečnost, na kterou upozorňuje Lane, že bosenská Srbové odmítli Vance-Owenův plán a plán Kontaktní skupiny, protože si byli jisti svým vlastním úspěchem.¹⁶⁹ Jistota bosenských Srbů, že se nic nestane v případě, že odmítnou mírový plán, byla dána neexistencí věrohodné hrozby použití síly, o které se se zmiňuje Burg a která by donutila válčící strany uzavřít dohodu. V této souvislosti byl jedním z důvodů neúspěchu i nedostatek angažovanosti ze strany Spojených států jako klíčového aktéra Severoatlantické

¹⁶⁵ Brzezinski, Zbigniew: *After Srebrenica*. 1996, s. 154

¹⁶⁶ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 163

¹⁶⁷ Kaldor, Mary. Op. cit.. 2012, s. 61

¹⁶⁸ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cisssm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

¹⁶⁹ Lane, Charles: *Call to Arms*. 1996, s. 144

aliance.¹⁷⁰ NATO se totiž do řešení situace v Bosně zapojovalo velice pozvolna a to navzdory důležitosti, kterou pro NATO tato oblast představovala.¹⁷¹

Podle Kaldor byla problémem při vyjednávání skutečnost, že se mezinárodní aktéři a vyjednavací příliš upnuli na vyjednávání s představiteli válčících stran. Jejich počínání vycházelo z předpokladu, že ti, co válku vedou, jsou také jedinými, kteří ji mohou zastavit. Kaldor však uvádí, že tato jednání neměla být z hlediska celkové politiky vůči Bosně tak stěžejní. Měl být dán prostor nenacionalistickým politickým a občanským skupinám ve vládě a mezinárodních organizacích, aby mohly reprezentovat alternativní řešení krize, a působily jako hlavní partneři při hledání mírového východiska války. Nacionalističtí vůdci jimi být nemohli vzhledem ke svým cílům a způsobům, kterými cílů dosahovali.¹⁷²

Toto je důležitý aspekt z hlediska kosmopolitního přístupu k řešení konfliktu, který se opírá, jak bylo zmíněno výše, o spolupráci mezinárodního společenství s tamějšími zastánci kosmopolitismu. Toto spojení je nutné, aby bylo možné čelit a překonat vliv partikularistických identit na vývoj konfliktu. V případě Bosny ale tato forma spolupráce nebyla naplněna.

Zmiňovaná neexistence věrohodné hrozby použití síly jako prostředku k donucení válčících stran ukončit násilí a vyjednat dohodu byla zásadním problémem při řešení bosenské krize. V průběhu konfliktu totiž docházelo k porušování rezolucí Rady bezpečnosti (RB) OSN a mezinárodnímu společenství se po dlouhou dobu nedařilo zamezit stupňujícímu se násilí proti civilistům a bosenský konflikt ukončit.

Jednou z příčin, která znemožňovala vytvoření efektivní hrozby použití síly, byla přítomnost mírových jednotek OSN. Západní země, především Velká Británie a Francie, nebyly totiž ochotné vystavit životy svých vojáků zapojených v rámci mírových operací OSN riziku v případě použití síly jako hrozby. Země, které měly své členy v rámci mírových sil, opakovaně hrozily stažením svých jednotek, pokud by se zvýšilo nebezpečí, kterému by museli jejich členové čelit.¹⁷³ Většina z těchto zemí byla navíc členskými zeměmi Aliance.¹⁷⁴

Obavy států ze srbské odplaty, která by mohla zasáhnout i jednotky OSN, se ukázaly jako opodstatněné. V reakci na srbské útoky proti bezpečným oblastem Goražde, Bihač

¹⁷⁰ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

¹⁷¹ Hendrickson, Ryan C.: *Překročit Rubikon*. *NATO Review* [on-line]. 2005. Dostupné <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/czech/history.html#top> [ověřeno 10. května 2014].

¹⁷² Kaldor, Mary. *Op. cit.* 2012, s. 63

¹⁷³ Ullman, Richard H.: *The Wars in Yugoslavia and the International System after the Cold War*. 1996b, s. 19

¹⁷⁴ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

a Sarajevo provedlo NATO omezené letecké útoky proti srbským cílům v těchto oblastech. V důsledku leteckých zásahů ale docházelo k braní členů UNPROFOR srbskými vojáky jako rukojmích, což zabránilo či spíše odradilo západní aktéry od pokračování v útocích.¹⁷⁵ Ullman poukazuje na to, že v případě Sarajeva a útoku proti muničnímu skladu v Pale, byla Aliance překvapena reakcí Srbů, kteří použili členy UNPROFOR jako živé štíty proti dalším případným útokům NATO. To podle něj svědčilo o absurdnosti pozice Aliance.¹⁷⁶

Dalším důvodem, který komplikoval rozhodnutí o použití síly, byl tzv. dvojí mandát či duální kontrola. Toto opatření bylo přijato na základě rezoluce č. 836, podle které bylo NATO oprávněno provádět letecké zásahy proti cílům, které by ohrožovaly bezpečné oblasti.¹⁷⁷ Tento mandát vyžadoval, aby použití síly ze strany NATO bylo schváleno představitelem OSN, jak uvádí Yost. Do července roku 1995 byl tímto souhlasem pověřen zvláštní zástupce generálního tajemníka OSN Yasushi Akashi.¹⁷⁸ Příčinou neschopnosti mezinárodních aktérů rozhodnout o použití síly se stal proto, že byl zdrojem sporů mezi OSN a NATO.

K takovému sporu došlo např. kvůli pokračujícímu ostřelování Sarajeva začátkem roku 1994, jak zmiňuje Burg a Shoup. Tehdy se NATO rozhodlo v případě nutnosti zasáhnout proti srbským cílům. Tato možnost byla ale podrobena kritice generálního tajemníka OSN, který tvrdil, že tyto zásahy neusnadní poskytnutí pomoci mírovým silám OSN. K útoku tedy nedošlo.¹⁷⁹ K zamítnutí leteckých útoků Spojenými národy došlo i v případě muslimské enklávy Goražde, která čelila útokům bosensko-srbských sil.¹⁸⁰ Tato těžkopádnost velení reflektovala podle Burga obavy zemí, jejichž pozemní jednotky v Bosně působily.¹⁸¹ Takto pojaté rozhodování o útocích navíc podle Ullmana způsobovalo, že bosenská Srbové nebrali hrozby použití síly vážně. Předpokládali totiž, že v rozhodujícím okamžiku nebude mezinárodní společenství schopné takové rozhodnutí schválit.¹⁸²

Obavy západních zemí z ohrožení členů svých jednotek v Bosně vedly i k rozporu mezi evropskými aktéry a Spojenými státy v souvislosti s otázkou provedení strategie tzv. lift and strike neboli přerušení a úderu. Na základě této strategie by došlo ke zrušení zbrojního

¹⁷⁵ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cisssm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

¹⁷⁶ Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 23

¹⁷⁷ Kříž, Zdeněk: *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů*. 2012, s. 18

¹⁷⁸ Yost, David S.: *NATO and the Anticipatory Use of Force*. 2007, s. 51

¹⁷⁹ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 286

¹⁸⁰ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cisssm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 23

embarga a byly by provedeny letecké útoky proti srbským jednotkám.¹⁸³ S tímto návrhem nesouhlasily evropské země, jež měly své členy v rámci jednotek UNPROFOR.¹⁸⁴ Z tohoto důvodu byl rozpor mezi oběma stranami příčinou nemožnosti vytvořit věrohodnou hrozbu. Přítomnost evropských jednotek v Bosně a absence amerických navíc umožňovala evropským aktérům vetovat návrhy USA na použití síly ve snaze neohrozit bezpečnost svých jednotek.¹⁸⁵

Obavy mezinárodního společenství z použití síly mohly mít svůj důvod i ve snaze aktérů nestrannit jedné z válčících stran ve spojitosti s následným vyjednáváním. Burg zmiňuje, že vyšší zapojení Aliance do řešení konfliktu a hrozba užití síly proti Srbům přispěla k tomu, že bosenští Muslimové byli méně ochotní vyjednat. Zájmy jednotlivých aktérů války byly protichůdné a hrozby použitím síly uplatňované proti jedné straně, aby byla ochotná vyjednat, vedly k tomu, že jiné strany už tak ochotné v otázce vyjednávání nebyly.¹⁸⁶

Neschopnost mezinárodních aktérů zaujmout jednotné stanovisko a vytvořit účinnou hrozbu, která by vedla k ukončení konfliktu, byla důvodem, proč se nepodařilo zastavit etnické čistky a násilí se naopak stupňovalo.

8.1.2 Příčiny a vysvětlení jednání mezinárodního společenství

Na základě nastínění základních problémů, se kterými se OSN a NATO v Bosně potýkaly a které stály za neschopností provést efektivní humanitární intervenci a vytvořit věrohodnou hrozbu použitím síly, je nyní možné hledat možná vysvětlení pro jednání mezinárodních aktérů.

Možné příčiny a vysvětlení jsou rozebrány prostřednictvím tří hledisek. Jedná se o povahu konfliktu, povahu politické garnitury s důrazem na úlohu Spojených států jako klíčového aktéra Severoatlantické aliance a mezinárodní situaci po studené válce.

¹⁸³ Burg, Steven L.: Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cisssm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Hoffmann, Stanley: *Yugoslavia*. 1996, s. 108

¹⁸⁶ Burg, Steven L.: Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cisssm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

8.1.2.1 *Povaha konfliktu*

Na přístup mezinárodního společenství k řešení konfliktu mohly mít vliv faktory, které vyvstávají z povahy bosenského konfliktu. V otázce povahy konfliktu se totiž aktéři mezinárodního společenství ve svých názorech rozcházel.

Mezinárodní společenství se totiž neshodovalo na tom, zda se v případě Bosny jedná o mezinárodní konflikt nebo občanskou válku. Z tohoto důvodu bylo pro mezinárodní aktéry obtížné najít vhodné řešení bosenské krize. Jak uvádějí Burg a Shoup, od počátku byla povaha války v Bosně předmětem protichůdných interpretací v rámci mezinárodního společenství. Na jedné straně byl konflikt v Bosně viděn jako jednoznačný případ občanské války, tedy jako vnitřní konflikt mezi skupinami neschopnými se dohodnout na rozdělení moci v zemi. Na druhé straně uznání Bosny a Hercegoviny jako nezávislého státu a přijetí Bosny mezi členské země OSN vedlo k tomu, že byl konflikt nahlížen jako mezinárodní konflikt, a to v důsledku útoku Chorvatska a Srbska proti Bosně.¹⁸⁷

Na tento aspekt upozorňuje i Wright, který tvrdí, že v okamžiku, kdy západní země uznaly Bosnu jako suverénní zemi a byla přijata mezi členské země OSN, byl srbský útok proti bosenské vládě projevem přeshraniční agrese a mělo se k němu proto přistupovat na základě doktríny kolektivní bezpečnosti Charty OSN.¹⁸⁸

Kaldor v této souvislosti uvádí, že od rozdílných stanovisek v rámci mezinárodního společenství ohledně povahy konfliktu se odvíjel pohled aktérů na provedení intervence. Ti, kteří považovali konflikt za mezinárodní, upřednostňovali intervenci na podporu bosenského státu. Na druhé straně ti, kteří konflikt považovali za občanskou válku mezi nacionalistickými stranami o kontrolu zbylých území jugoslávského státu, byli proti intervenci, protože by znamenala porušení svrchovanosti státu.¹⁸⁹

Jako k občanské válce přistupoval ke konfliktu mimo jiné tehdejší generální tajemník OSN, z jehož stanoviska pravděpodobně vyplývala zmiňovaná deklarovaná nestrannost OSN a mírových sil při řešení konfliktu.¹⁹⁰ Ta byla jedním z faktorů komplikujících realizaci humanitární pomoci, jak bylo uvedeno výše.

Postoj mezinárodního společenství k řešení konfliktu mohl být ovlivněn i vnímáním povahy bosenského konfliktu západními aktéry. Hansen v této souvislosti uvádí, že pohled na bosenskou krizi byl odvislý od tzv. balkánského diskurzu. Ten vycházel z předpokladu, že

¹⁸⁷ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 190-191

¹⁸⁸ Wright, Robert: *Who Lost Bosnia?*. 1996, s. 141

¹⁸⁹ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 125

¹⁹⁰ Wright, Robert. Op. cit., s. 141

Balkán je násilný, kmenový, nesnášenlivý a zaostalý. Na základě toho je nemožné, aby se stal civilizovanějším a přiblížil se více západním formám chování, a proto nemají západní země morální odpovědnost intervenovat a zastavit válku a násilí. Válka v Bosně tak byla nahlížena jako válka vedená násilím, barbarstvím a vzájemnou nenávistí mezi etnickými skupinami, která je mezi nimi přítomna odedávna. Na tento aspekt poukazoval např. tehdejší americký prezident George H. W. Bush. Ten tvrdil, že pád komunismu umožnil opětovný vzestup dávné etnické nesnášenlivosti.¹⁹¹

Na tento předsudek západních zemí upozorňuje i Lewis, který uvádí, že tvrzení o starodávné nenávisti mezi jednotlivými národy, která se čas od času projeví v podobě násilí a masového vraždění, je pouhým mýtem. Podle něj se jedná pouze o způsob, kterým se mezinárodní aktéři snažili omluvit svou nečinnost na počátku konfliktu. Válka byla ve skutečnosti konstruktem jugoslávských politiků, kteří velice obratně využili prostředky propagandy.¹⁹²

V důsledku rostoucího násilí a útoků proti civilistům však v průběhu konfliktu přijali západní aktéři diskurz humanitární odpovědnosti, jak uvádí Hansen. Tento přístup vycházel z předpokladu morální odpovědnosti západních zemí čelit utrpení ostatních. Civilisté tak byli chápáni jako nevinné oběti činů představitelů nacionalistických stran. Cílem humanitární odpovědnosti bylo chránit obyvatele a stabilizovat situaci.¹⁹³

8.1.2.2 Povaha politické garnitury

Další možná vysvětlení neschopnosti mezinárodních aktérů v Bosně zasáhnout a konflikt ukončit lze hledat v souvislosti s postojem a stanovisky Spojených států jako stěžejního aktéra Severoatlantické Aliance.

Politika USA vůči Bosně byla podle Ullmana nedůsledná.¹⁹⁴ Od počátku války zastávaly Spojené státy názor, že řešení konfliktu by mělo být evropskou záležitostí a vůdčí úlohu v přístupu k jeho řešení by tak mělo zastávat Evropské společenství.¹⁹⁵ Spojené státy nebyly navíc ochotné nasadit své pozemní jednotky v rámci mírových sil OSN.

Otázka přenechání vůdčí role Evropskému společenství mohla vycházet ze snahy USA vyvarovat se vtažení Američanů do dalšího konfliktu nedlouho poté, co se Američané zapojili

¹⁹¹ Hansen, Lene. Op. cit., s. 85-95

¹⁹² Lewis, Anthony. Op. cit., s. 58

¹⁹³ Hansen, Lene. Op. cit., s. 111-112

¹⁹⁴ Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 32

¹⁹⁵ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 204

do války v Perském zálivu v letech 1990 až 1991, k níž odkazuje Gompert.¹⁹⁶ Další příčinou snahy Američanů ponechat řešení bosenské otázky na Evropě bylo stanovisko amerického prezidenta George H. W. Bushe, že se jedná primárně o evropský problém a Evropané by jej také měli vyřešit.¹⁹⁷

Američané navíc nebyli ochotni nasadit v Bosně své pozemní jednotky. Jedním z důvodů mohly být americké zkušenosti se zapojením v předchozích konfliktech a jejich spojitosti s míněním americké veřejnosti. Jak uvádí Gompert, intervence v Bosně byla viděna velice podobně jako intervence ve Vietnamu a to s ohledem k vysokému počtu obětí, dlouhému trvání konfliktu a nízkým vyhlídkám. Bushova administrativa se tak domnívala, že v případě neexistence důležitého amerického zájmu v Bosně bude veřejnost proti intervenci, která by s sebou nesla ztráty na životech.¹⁹⁸ Absence klíčového amerického zájmu v Bosně byla tedy také jednou z příčin rezervovanosti USA vůči angažování se na Balkáně. Průzkumy veřejného mínění ukazovaly, že tzv. postvietnamský syndrom byl v preferencích Američanů vůči Bosně stále zjevný.¹⁹⁹

Navíc se americká vláda obávala toho, že nasazení pozemních jednotek by vedlo k rozsáhlejšímu zapojení Spojených států v konfliktu, čehož se chtěla vyvarovat.²⁰⁰ V této spojitosti odmítala Bushova administrativa i použití síly jako donucovacího prostředku k přiměnění válčících stran k ukončení násilí. To by totiž vyžadovalo větší zapojení Aliance do řešení konfliktu a vedlo by tak k větší zodpovědnosti Američanů a vůdčímu postavení USA v Bosně.²⁰¹ Právě stanovisko USA k použití síly bylo pro jednání a zapojení Aliance do řešení konfliktu klíčové.

Ke změně americké politiky v otázce použití síly jako prostředku k ukončení konfliktu došlo až se změnou v prezidentském úřadu v roce 1993, kdy po Georgi Bushovi nastoupil Bill Clinton. Tato změna byla zásadní pro přístup k řešení konfliktu a úlohu Aliance v něm. Clintonova administrativa totiž zastávala výše zmiňovanou strategii přerušení a úderu, která vedla ke sporům mezi USA a evropskými státy, které měly v Bosně své jednotky na rozdíl od Spojených států. Představa USA vyplývala z předpokladu, že by bosenští Muslimové ze zrušení embarga těžili více než ostatní.²⁰² Díky tomuto opatření by byli bosenští Muslimové lépe vyzbrojeni a následné provedení leteckých útoků ze strany Aliance by

¹⁹⁶ Gompert, David C.: *The United States and Yugoslavia's Wars*. 1996, s. 129

¹⁹⁷ Lewis, Anthony. Op. cit., s. 60

¹⁹⁸ Gompert, David C. Op. cit., s. 132

¹⁹⁹ Sobel, Richard: *Trends*. 1998, s. 251

²⁰⁰ Gompert, David C. Op. cit., s. 131-132

²⁰¹ Tamtéž, s. 128

²⁰² Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 32

zajistilo jejich ochranu.²⁰³ Naproti tomu evropští představitelé hájili zachování embarga, aby nedošlo k prodlužování a stupňování konfliktu, které by hrozilo, pokud by byli Muslimové lépe vyzbrojeni, jak zmiňuje Rieff. Bylo pro ně lepší si přát srbské vítězství, které by konflikt ukončilo.²⁰⁴

Počáteční neochota Spojených států zapojit se do řešení konfliktu stejně jako jejich pozdější odhodlanost provést letecké útoky byly důležitými faktory, které ovlivnily jednání Aliance a celkové řešení bosenského konfliktu.

8.1.2.3 *Postudenoválečná situace*

Možná vysvětlení pro jednání mezinárodních aktérů v Bosně a od toho se odvíjející činnosti OSN a NATO lze hledat i v souvislosti s mezinárodní situací po studené válce.

V důsledku konce studené války se mezinárodní systém stal méně stabilním a více anarchickým, než tomu bylo během studenoválečného období, které bylo charakterizované bipolárním systémem rozdělení moci. Podle Ullmana přišel rozpad Jugoslávie a válka v Bosně v nejméně vhodnou dobu. Mezinárodní organizace a aktéři nebyli připraveni na nové otázky a úkoly týkající se evropské bezpečnosti po studené válce a nebyli připraveni řešit nově vzniklé konflikty.²⁰⁵

Tato skutečnost se projevila v souvislosti s vedoucí úlohou ES při řešení konfliktu. Jak bylo uvedeno výše, USA odmítaly tuto roli převzít mimo jiné kvůli tomu, že se podle nich jednalo především o evropskou záležitost a jako takovou ji mělo řešit Evropské společenství. Toto stanovisko Spojených států však bylo podle Gomperta vážnou chybou, které umocnilo selhání mezinárodního společenství v Bosně.²⁰⁶ Toto selhání bylo podle Hoffmanna dáno stavem, ve kterém se ES na začátku 90. let nacházelo. V té době nebyla ještě společná zahraniční politika a koordinace mezi dvanácti evropskými členy funkcí společenství. Navíc se členové ES věnovali vyjednávání o Maastrichtské smlouvě a s ní spjatou transformací evropských institucí týkající se mimo jiné obrany a diplomacie.²⁰⁷

Postudenoválečné uspořádání mezinárodního systému ovlivnilo i poslání a úlohu NATO. Jak uvádí Ullman, Severoatlantická aliance se po skončení studené války a rozpadu

²⁰³ Burg, Steven L.: Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cisssm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

²⁰⁴ Rieff, David: *Slaughterhouse*. 1996, s. 28

²⁰⁵ Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 36

²⁰⁶ Gompert, David C. Op. cit., s. 127

²⁰⁷ Hoffmann, Stanley. Op. cit., s. 103

Sovětského svazu potýkala s otázkou redefinování sama sebe a s hledáním nových úkolů a cílů pro své další fungování. Nový koncept úlohy NATO vyvstal z potřeby zamezit nebezpečí vyvěrajícího z nestability systému v důsledku závažných ekonomických, sociálních či politických problémů, včetně etnických a územních sporů, kterým čelilo mnoho zemí ve střední a východní Evropě. Cílem NATO bylo tedy zajistit stabilitu Evropy.²⁰⁸

Aliance se však do řešení konfliktu v Bosně zapojovala pozvolna. Jednou z příčin byl postoj USA k řešení bosenské krize a použití síly, jak bylo uvedeno výše. Dalším důvodem mohla být i skutečnost, že když došlo k rozpadu bývalé Jugoslávie a následnému konfliktu v Bosně, byly prostředky Aliance a Evropy obecně stále ještě v začátcích.²⁰⁹ Na přístup Aliance k řešení konfliktu měl vliv i postoj Francie, která nesouhlasila s americkou představou o pokračující převaze Aliance v evropských bezpečnostních záležitostech po skončení studené války.²¹⁰ Bushova vláda totiž po skončení studené války deklarovala, že americká role v bezpečnostních otázkách Evropy bude zachována i přes pominutí sovětské hrozby.²¹¹

Absence důležitých zájmů na straně velmocí byla podle Ullmana také jedním z projevů postudenoválečné éry a byla důvodem, proč mezinárodní společenství jednalo z počátku konfliktu nerozhodně a nedůsledně. Zapojení společenství do řešení mezinárodního konfliktu se totiž odvíjí od zájmů jednotlivých zemí, které mají v dané oblasti v sázce. Z hlediska mezinárodního zapojení a poskytnutí pomoci je důležité, aby oběti konfliktu měli na své straně silného ochránce připraveného jednat, protože se jedná o jeho vlastní bezpečnostní zájmy, které nechce ohrozit. Tuto úlohu plnily např. Spojené státy v případě irácké invaze do Kuvajtu. Problémem konfliktu v Bosně byla skutečnost, že bosenští Muslimové takového ochránce neměli, i přestože v průběhu války vzbudili na straně západních zemí mnoho sympatií.²¹² „...je docela zřejmé, že absence vnímání podstatného zájmu...činila situaci pro vnější aktéry složitou ve snaze dojít k vytvoření efektivní politiky.“²¹³ Západní země zastávaly názor, že jejich zájmy v Jugoslávii nejsou úměrné rizikům a potenciálním ztrátám, kterým by svým zapojením musely čelit.²¹⁴

Toto bylo evidentní především v případě Německa. Německo, jako „nejdůležitější a nejmocnější evropská země, udělalo málo pro to, aby bylo konfliktu zabráněno, a málo dalo

²⁰⁸ Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 24-25

²⁰⁹ Tamtéž, s. 25

²¹⁰ Hoffmann, Stanley. Op. cit., s. 103

²¹¹ Gompert, David C. Op. cit., s. 128

²¹² Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 15

²¹³ Tamtéž, s. 18

²¹⁴ Tamtéž, s. 16

v sázku, aby došlo k ukončení války.²¹⁵ Jeden z možných důvodů neochoty Německa zapojit se do řešení konfliktu a případně nasadit své pozemní jednotky v rámci mírových sil OSN lze hledat v souvislosti se skutečností, na kterou upozorňuje Ullman. Ačkoli totiž mělo Německo v bývalé Jugoslávii konkrétní zájem na budoucí stabilitě regionu, která by vedla k zastavení pohybu uprchlíků, kteří by v opačném případě mířili právě do Německa, tak si němečtí představitelé raději vybrali cestu nestability. To bylo dáno tím, že převážil názor neriskovat životy německých vojáků.²¹⁶ Další příčinou německého postoje byla nacistická okupace na Balkáně, která vylučovala zapojení německých pozemních jednotek.²¹⁷ „...po otřesném chování nacistických jednotek na Balkáně během druhé světové války by jakákoli přítomnost uniformovaných Němců na zemi byla anatématem.“²¹⁸ Ferguson navíc dodává, že by německá přítomnost v Bosně mohla napomoci Milošovičově propagandě.²¹⁹

Vzhledem k postoji Německa byli hlavními evropskými aktéry při řešení konfliktu Velká Británie a Francie. Oba tyto státy měly své členy v rámci jednotek UNPROFOR. Právě přítomnost těchto jednotek komplikovala rozhodnutí o použití síly, ať už to bylo v souvislosti s tzv. dvojím mandátem nebo americkým návrhem na zrušení zbrojního embarga. Navíc nebyly jednotky schopné chránit bosenské obyvatele a zabránit násilí. Tato situace byla dána podstatným rysem postudnoválečného období, na který upozorňuje Ullman. Jedná se o skutečnost, že vlády liberálních demokracií se velice zdráhají umístit členy svých ozbrojených sil do situací, kde mohou být ohroženy jejich životy.²²⁰ Z tohoto důvodu byla důležitější než ochrana civilistů bezpečnost samotných jednotek OSN.

Postoj Ruska, jako jedné ze zemí v rámci tzv. Kontaktní skupiny, k řešení konfliktu v Bosně byl pravděpodobně také ovlivněn postudnoválečnou situací, na což poukazuje Goble. Rusko se totiž podle něj snažilo po skončení studené války a rozpadu Sovětského svazu stát „dobrým mezinárodním aktérem“, což vyžadovalo mít dobré vztahy s Evropou a Spojenými státy.²²¹ V tomto ohledu se Rusko snažilo být blízko západním zemím, což se projevovalo především při rozhodování Rady bezpečnosti OSN a schvalování rezolucí, kdy Rusko hlasovalo většinou stejně jako Velká Británie a Francie a nehlasovalo proti tomu, co navrhovaly Spojené státy. Tato tendence mohla být podle Ullmana způsobena snahou Ruska neohrozit finanční pomoc, kterou dostávalo od Spojených států.²²²

²¹⁵ Gompert, David C. Op. cit., s. 130

²¹⁶ Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 18

²¹⁷ Ferguson, Niall: *Europa Nervosa*. 1996, s. 130

²¹⁸ Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 17

²¹⁹ Ferguson, Niall. Op. cit., s. 130

²²⁰ Ullman, Richard H. Op. cit. 1996a, s. 5

²²¹ Goble, Paul A.: *Dangerous Liaisons*. 1996, s. 189

²²² Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 29

Rusko na rozdíl od ostatních klíčových aktérů spojovaly s bosenskou otázkou rusko-srbské historické a kulturní vazby. V důsledku toho usilovalo v posledních letech konfliktu o přesvědčení západu, aby vůči Srbsku přijal více nestrannou politiku.²²³ Na přístup Ruska k řešení konfliktu měla vliv i domácí politika, která inklinovala k projektování ruské moci a obnovení ruského vlivu v Evropě.²²⁴ Tato tendence se projevovala především na straně ruských opozičních sil, které kritizovaly např. souhlas Ruska s hospodářskými sankcemi vůči Srbsku.²²⁵ Politika Ruska tak byla ovlivněna jak snahou být součástí mezinárodního společenství, tak i domácí politikou.

Postudenoválečná situace byla v neposlední řadě poznamenána i tím, co už bylo nastíněno v souvislosti s povahou konfliktu. Jednalo se o neshody a nejasnosti mezi velmocemi i v rámci OSN o tom, jak řešit národnostní konflikty a jak řešit rozpory mezi státní suverenitou a právem multilaterálních aktérů zasáhnout do domácích záležitostí státu.²²⁶

8.1.3 Řešení konfliktu

K ukončení konfliktu došlo po více jak třech letech, když se v srpnu roku 1995 mezinárodní aktéři rozhodli zasáhnout a provést rozsáhlé letecké útoky proti bosensko-srbským cílům. Mezinárodnímu společenství se tak nakonec podařilo přivést válčící strany k přijetí mírové dohody. Daytonská dohoda byla podepsána 14. prosince 1995.²²⁷

Příčiny, jež vedly mezinárodní aktéry k rozhodnému zásahu proti bosensko-srbským cílům lze identifikovat v souvislosti s pokračujícím násilím a etnickými čistkami proti bosenským Muslimům, ke kterým došlo v bezpečných oblastech Srebrenice a Žepa v červenci roku 1995. Tehdy se bosenští Srbové nesetkali s žádným odporem ze strany jednotek OSN ani Aliance a bylo jim tak umožněno provést masové etnické čistky, které neměly po druhé světové válce obdoby.²²⁸ Burg upozorňuje na to, že tyto události ukázaly, že operace OSN selhávají, což následně vedlo amerického prezidenta Clintona k názoru, že zapojení NATO a USA v Bosně je nevyhnutelné.²²⁹ Změna stanoviska mezinárodních aktérů byla navíc

²²³ Goble, Paul A. Op. cit., s. 193

²²⁴ Tamtéž, s. 182

²²⁵ Tamtéž, s. 191

²²⁶ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 309

²²⁷ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 30

²²⁸ Daalder, Ivo H.: Decision to Intervene: How the War in Bosnia Ended. *Brookings* [on-line]. 1998. Dostupné z <http://www.brookings.edu/research/articles/1998/12/balkans-daalder> [ověřeno 10. května 2014].

²²⁹ Burg, Steven L.: Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

umocněna rolí médií a veřejným míněním, které podnítily politické představitele k upuštění od humanitárních gest, a namísto toho byla vytvořena celková strategie k ukončení války.²³⁰

Změna postoje Spojených států byla pro následné použití síly klíčová. Postoj Francie vůči Spojeným státům a roli Aliance v evropských záležitostech se také změnil. Už od konce roku 1994 podporovala francouzská vláda větší zapojení Aliance v Bosně, k čemuž přispěla i francouzská veřejnost volající po zásahu v Bosně.²³¹ V důsledku pokračujících útoků a násilí došlo i ke změně přístupu Německa k řešení konfliktu. Nerozhodlo se sice nasadit své pozemní jednotky s ohledem k historické zkušenosti během druhé světové války, ale poskytlo např. dopravní letouny či lékařský personál ve snaze vyjádřit solidárnost se zeměmi zapojenými v rámci konfliktu.²³²

V důsledku těchto událostí se mezinárodní aktéři rozhodli vytvořit věrohodnou hrozbu, která neměla fungovat jen jako zastrašovací prostředek, o který se jednalo v předchozích případech, ale měla ukončit válku a dovést strany konfliktu k dohodě.²³³ Řešení pro případ dalšího srbského útoku bylo nalezeno v podobě tzv. donucovací diplomacie. Ta vycházela z diplomatických jednání mezi členy NATO a Ruskem v rámci tzv. Kontaktní skupiny, aby došlo k vytyčení jasného, sdíleného cíle, kterým bylo dosažení dohody a ukončení bojů.²³⁴

K uplatnění této strategie a použití vzdušných sil NATO došlo v reakci na minometný útok bosenských Srbů na tržiště v Sarajevu v srpnu roku 1995, při kterém přišlo o život 38 civilistů.²³⁵ Operace Rozvážná síla (Deliberate Force) byla zahájena 29. srpna a ukončena 14. září roku 1995.²³⁶ Jak uvádí Burg, letecké útoky nebyly použity jen k tomu, aby donutily srbské jednotky stáhnout se z okolí Sarajeva, ale také proto, aby došlo k vyvinutí tlaku vůči bosenským Muslimům, aby přijali vznikající rozdělení Bosny. Tento krok byl důležitý především pro následné vytvoření mírové dohody v souvislosti se snahou nestranit jedné ze stran.²³⁷

Tato strategie se ukázala jako správný krok vedoucí k ukončení konfliktu. Faktorů, jež stály za úspěšností strategie a použitím síly, je několik. V první řadě bylo důležité to, že došlo

²³⁰ Weiss, Thomas G. Op. cit., s. 71

²³¹ Sobel, Richard: *U.S. and European Attitudes toward Intervention in the Former Yugoslavia*. 1996, s. 154

²³² Ullman, Richard H. Op. cit. 1996b, s. 32-33

²³³ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Hendrickson, Ryan C.: *Překročit Rubikon*. *NATO Review* [on-line]. 2005. Dostupné <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/czech/history.html#top> [ověřeno 10. května 2014].

²³⁶ Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 67

²³⁷ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

k vytyčení jasného cíle, kterého mělo být dosaženo, v podobě přivedení válčících stran k uzavření mírové dohody a ukončení války. Z tohoto důvodu se musela strategie opírat o použití leteckých sil jako prostředku přinucení válčících stran, jak uvádí Burg. Aby byla hrozba použití síly věrohodná a nejednalo se o pouhý zastrašovací prvek, jako tomu bylo v předchozích případech, bylo nutné stáhnout z Bosny jednotky UNPROFOR vzhledem k tomu, že to byly mimo jiné síly OSN, které v předchozích situacích bránily provedení rozsáhlejších leteckých útoků Aliance v obavách z odvetných srbských akcí proti nim.²³⁸

V souvislosti s leteckými údery a rozhodnutím o jejich použití bylo důležitým aspektem úspěšnosti strategie přepracování nefunkčního systému rozhodování o použití síly v podobě tzv. dvojího mandátu OSN a NATO. Pravomoc zástupce generálního tajemníka OSN Akashiho rozhodnout o této záležitosti byla totiž delegována na velitele UNPROFOR generála Bernarda Janvier.²³⁹ O vojenské intervenci bylo rozhodnuto na základě rezoluce RB OSN č. 836, která opravňovala použití síly mimo jiné v případě ohrožení bezpečných oblastí.²⁴⁰ Právě limitované, ale výrazné použití leteckých sil Aliance činilo hrozbu věrohodnou.²⁴¹ Letecké útoky přivedly bosenské Srby pod tlak a zamezily jim v útoku proti dalším bezpečným oblastem.²⁴²

Letecká podpora může být důležitou součástí humanitární intervence a vynucování práv a norem z hlediska kosmopolitního přístupu, jak uvádí Kaldor. Nesmí se však jednat o destruktivní leteckou kampaň.²⁴³ V případě Bosny došlo pouze k omezenému provedení leteckých úderů, které bylo navíc podpořeno pozemními dělostřeleckými jednotkami,²⁴⁴ což je v souladu s kosmopolitním pojetím humanitární intervence.

Kromě uskutečnění leteckých útoků přispěla k ochotě bosenských Srbů jednat a následně uzavřít příměří mimo jiné i úspěšná chorvatská ofenziva a stanovisko srbského prezidenta Miloševiče, který byl nakonec tím, kdo vyjednal dohodu k bosenské krizi v Daytonu.²⁴⁵ K chorvatské ofenzivě došlo ještě před zahájením vojenských úderů NATO.²⁴⁶ Tato ofenziva ovlivnila přístup srbského prezidenta Miloševiče k ukončení konfliktu. V jejím

²³⁸ Weiss, Thomas G. Op. cit., s. 72

²³⁹ Yost, David S. Op. cit., s. 51

²⁴⁰ Kříž, Zdeněk. Op. cit., s. 18-19

²⁴¹ Burg, Steven L.: Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

²⁴² Kaldor, Mary. Op. cit. 2012, s. 67

²⁴³ Kaldor, Mary. Op. cit.. 2001, s. 164

²⁴⁴ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E.: *Winning Ugly*. 2000, s. 93

²⁴⁵ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 309

²⁴⁶ Burg, Steven L.: Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

důsledku v podobě staniců bosensko-srbských uprchlíků obviňoval totiž Milošević bosensko-srbské vůdce ze zrady a zločinů, kterých se kvůli bojům dopouštěli proti vlastním lidem.²⁴⁷ Jak uvádí Sobel, byla to právě chorvatská ofenziva a rozsáhlé letecké útoky v kombinaci s ochotou Miloševiče vyjednat dohodu, které zatlačily Srby do slabší pozice.²⁴⁸ Miloševičovo rozhodnutí, že nebude bosenské Srby dále podporovat, bylo v cestě k dohodě klíčové i podle Yosta.²⁴⁹ Postoj srbského prezidenta vyplýval z jeho zájmu na zrušení hospodářských sankcí, které byly na Srbsko uvaleny a jejichž zrušení mu bylo přislíbáno americkým diplomatem Richardem Holbrookem v případě souhlasu s mírovou dohodou.²⁵⁰

Pro souhlas válčících stran s mírovou dohodou bylo podle Burga důležité, aby požadavky kladené na aktéra, vůči kterému je donucení směřované, byly akceptovatelné. Tento aspekt byl také součástí strategie v podobě donucovací diplomacie. V případě Bosny bylo tedy nezbytné, aby se nejednalo o jednostranné požadavky podporující bosenské Muslimy, ale aby byly zohledněny zájmy všech válčících stran včetně vnějších aktérů Srbska a Chorvatska.²⁵¹

Tyto faktory vedly k přijetí Daytonské dohody a uzavření míru v Bosně. Došlo tedy k tomu, o co se mezinárodní společenství neúspěšně snažilo od roku 1992. Strany konfliktu byly ochotné se dohodnout a uzavřít příměří. Důležitý podíl na tomto výsledku mělo vytvoření věrohodné hrozby doplněné o jasné cíle. Podle Rieffa bylo v tomto ohledu důležité zjištění mezinárodních aktérů, že Srbové jednají racionálně, pokud jsou jejich životy v ohrožení.²⁵²

Je otázkou, zda by podobně vytvořená hrozba použití síly uspěla i o několik let dříve v případě, že by se mezinárodní aktéři nepotýkali s problémy, které řešení bosenské krize komplikovaly. Weiss k tomuto uvádí, že mohla být provedena rozsáhlejší a dřívější vojenská intervence, nebo také mohly být válčící strany ponechány, aby si spor urovnaly mezi sebou bez zásahu mezinárodních aktérů. Vše by podle něj bylo lepší než vlažné či symbolické akce, které při řešení bosenského konfliktu převládaly. Tato politika ústupků s sebou naopak nesla nevýslovné utrpení v důsledku etnických čistek a snížila důvěryhodnost jak OSN, tak NATO.²⁵³

²⁴⁷ Burg, Steven L., Shoup, Paul S. Op. cit., s. 309

²⁴⁸ Sobel, Richard. Op. cit., s. 152

²⁴⁹ Yost, David S. Op. cit., s. 50

²⁵⁰ Burg, Steven L.: *Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia*. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cisssm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Rieff, David. Op. cit., s. 260

²⁵³ Weiss, Thomas G. Op. cit., s. 88

8.1.4 Shrnutí

Přístup mezinárodního společenství k řešení etnického konfliktu v Bosně byl kritizován pro svou neschopnost zabránit pokračujícímu násilí mezi bosenskými Muslimy, Chorvaty a Srby. Mezinárodní společenství nebylo schopné po značnou část trvání konfliktu formulovat věrohodnou hrozbu užití síly a přivést válčící strany k přijetí dohody. Za prvotní neschopností mezinárodních aktérů řešit bosenský konflikt stojí několik důvodů.

V první řadě doprovázely řešení konfliktu neshody mezinárodních aktérů v otázce povahy konfliktu. Nebylo jasné, zda ke konfliktu přistupovat jako k občanské válce nebo mezinárodnímu konfliktu, od čehož se odvíjel i pohled aktérů na potřebu zasáhnout. Na počátku 90. let totiž neexistoval konsenzus mezi aktéry o tom, jak řešit rozpory mezi suverenitou státu a právem mezinárodních aktérů zasáhnout do domácích záležitostí státu. Z hlediska přístupu mezinárodního společenství ke konfliktu bylo důležité i to, že válka v Bosně byla západními aktéry v čele se Spojenými státy vnímána jako projev vždy přítomné nenávisti mezi jednotlivými etnickými skupinami, a proto nepovažovali za nutné z počátku války zasáhnout. Tato percepce konfliktu se v průběhu času změnila a mezinárodní aktéři přijali v důsledku stupňujícího se násilí na Balkáně morální odpovědnost chránit civilní obyvatelstvo.

Zásadní bylo z hlediska řešení konfliktu a rozhodnutí o použití síly stanovisko USA. Bushova administrativa zastávala názor, že bosenská otázka je primárně evropskou záležitostí, a z tohoto důvodu by se na jejím řešení mělo podílet především Evropské společenství, které by mělo zastávat vůdčí úlohu při řešení konfliktu. Spojené státy navíc nechtěly být vtaženy do další války krátce po skončení války v Perském zálivu. Z tohoto důvodu odmítaly i nasazení pozemních jednotek a použití síly, které by vedly k větší zodpovědnosti USA a Aliance a vůdčímu postavení při řešení bosenského konfliktu. Ke změně přístupu Američanů k použití síly jako prostředku k ukončení konfliktu došlo až s nástupem Billa Clintona do prezidentského úřadu.

Přístup mezinárodních aktérů k řešení bosenské krize byl ovlivněn i situací po studené válce. V důsledku změn souvisejících s rozpadem Sovětského svazu hledala Aliance své nové poslání a úkoly, a když došlo k rozpadu Jugoslávie a k válce v Bosně, nebyla na řešení konfliktu připravena. To bylo způsobeno i neexistencí konsenzu v rámci mezinárodního společenství ohledně možného postupu při řešení etnických konfliktů. Pozice NATO byla navíc oslabena opozičním postojem Francie vůči převaze USA a Aliance v bezpečnostních záležitostech Evropy. Nalezení řešení konfliktu bylo z důvodu nepřípravenosti obtížné

i pro ES, které v důsledku rezervovanosti USA neslo vedoucí úlohu při řešení konfliktu. Na přístup aktérů měla vliv i absence důležitých zájmů v Bosně, což se neprojevalo pouze na postoji USA, ale i dalších západních zemí. Na řešení konfliktu měl zásadní vliv postoj zemí, které měly své jednotky v rámci mírových sil OSN. Ty nebyly ochotny riskovat životy svých vojáků, což komplikovalo nejen doručování humanitární pomoci, ale i vytvoření věrohodné hrozby.

K ukončení konfliktu došlo díky tzv. donucovací diplomacii, jejímž hlavním cílem bylo ukončit násilí a vyjednat dohodu mezi válčícími stranami. Efektivita této strategie se opírala o použití letecké síly, která neměla sloužit jen jako zastrašovací prostředek, ale jako věrohodná hrozba podporující jasný cíl mezinárodních aktérů. To bylo možné mimo jiné i díky změně amerického postoje k použití síly, přepracování systému schvalování leteckých útoků a stažení jednotek UNPROFOR z Bosny. Ukončení konfliktu umožnil i postoj srbského prezidenta Miloševića, který byl ochotný vyjednat mírovou dohodu.

8.2 Přístup OSN a NATO ke konfliktu v Kosovu optikou reflexe války v Bosně

Válka v Kosovu v letech 1998 a 1999 se z hlediska zapojení a následného jednání mezinárodních aktérů při řešení konfliktu v mnohém odlišovala od války v Bosně. Nejvýznamnější rozdíl mezi oběma konflikty, a to i z pohledu vývoje mezinárodního práva a vztahu mezi OSN a NATO, spočívá ve skutečnosti, že v případě Kosova se jednalo o první případ, kdy bylo užito síly ve snaze „zastavit zločiny proti lidskosti páchané státem v rámci jeho vlastních hranic“²⁵⁴, aniž by bylo použití síly výslovně autorizováno Radou bezpečnosti OSN.

Aby bylo možné zodpovědět otázku, jak se lišil přístup mezinárodního společenství k řešení konfliktů v Bosně a Kosovu a proč k této změně přístupu došlo, věnuje se tato část případové studie nejprve klíčovými mezníky kosovského konfliktu a jeho odlišností vůči konfliktu v Bosně z hlediska přístupu mezinárodních aktérů k jeho řešení. Navíc odkazuje k některým faktorům, které vedly k tomu, že v případě Kosova nedošlo k provedení kosmopolitní humanitární intervence. Faktory stojící za nerealizováním kosmopolitní humanitární intervence v obou konfliktech jsou následně shrnuty.

²⁵⁴ Roberts, Adam: *NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo*. 1999, s. 102

Především se však tato část práce zaměřuje na identifikování příčin a hledání možných vysvětlení pro odlišné jednání mezinárodních aktérů při řešení konfliktu v Kosovu. Příčiny, které mohly vést ke změně přístupu, jsou rozebrány prostřednictvím tří hledisek. Jedná se o odlišnou povahu konfliktu, odlišnou povahu politické garnitury a v neposlední řadě závislost na předchozím vývoji.

8.2.1 Základní mezníky konfliktu

Konflikt v Kosovu vypukl v důsledku etnického napětí mezi kosovskými Albánci a Srby, které se stupňovalo v průběhu 90. let a na své intenzitě nabralo v letech 1996 až 1998. Hlavní příčinou pnutí mezi těmito etnickými skupinami bylo zrušení autonomie Kosova v rámci Srbska. V důsledku toho se začala formovat Kosovská osvobozenecká armáda, tvořená albánskými separatisty, usilující o nezávislost Kosova na Srbsku.

UÇK se od druhé poloviny 90. let soustředila na podněcování bojů ve snaze vynutit si tvrdý zásah srbských sil, které kontrolovaly kosovské území. Cílem této strategie bylo přimět mezinárodní společenství, aby se rozhodlo zasáhnout ve prospěch nezávislosti kosovských Albánců.²⁵⁵ Druhým cílem UÇK však bylo zbavit Kosovo srbské menšiny a vytvořit tak etnicky homogenní prostor.²⁵⁶ Tyto snahy kosovských Albánců vedly jugoslávského prezidenta Miloševiče k posilování srbských sil v Kosovu.²⁵⁷

Během období od listopadu 1997 do února 1998 získala UÇK pod svou kontrolu oblast středního Kosova v okolí Drenice.²⁵⁸ Počátkem roku 1998 UÇK tvrdila, že stojí za zabitím jednadvaceti lidí, z toho deseti srbských policistů a jedenácti kosovských Albánců.²⁵⁹ Guerillové operace UÇK vedly Miloševiče k zahájení série útoků proti albánskému obyvatelstvu v této oblasti.²⁶⁰ Otevřený konflikt mezi srbskou armádou, srbskou policií a kosovsko-albánskými silami vedl k zabití více jak 1500 kosovských Albánců a nucenému vysídlení 400 000 lidí ze svých domovů.²⁶¹ Srbská ofenziva proti UÇK je považována za počátek konfliktu v Kosovu.

Mezinárodní společenství se na rozdíl od konfliktu v Bosně snažilo řešit kosovskou krizi už od počátku, což vyvstávalo mimo jiné z obav z eskalace konfliktu, z humanitárních

²⁵⁵ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 47

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Clark, Howard: *Civil Resistance in Kosovo*. 2000, s. 172

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 173-174

²⁶¹ Janzekovic, John: *The Use of Force in Humanitarian Intervention*. 2006, s. 177

důsledků z ní vyplývajících a ze šíření násilí do dalších zemí.²⁶² Západní aktéři se shodovali na tom, že je nutné jednat neprodleně, aby se předešlo tomu, k čemu došlo v Bosně.²⁶³ Tento aspekt bude ještě blíže rozebrán v souvislosti s možnými příčinami změny přístupu mezinárodních aktérů k řešení konfliktu.

Oproti řešení bosenského konfliktu, kde hlavní iniciativu při vyjednávání představovaly OSN, ES (později Evropská unie) a Kontaktní skupina, v Kosovu byla jednání iniciovaná kromě členů Kontaktní skupiny především Spojenými státy potažmo Severoatlantickou aliancí. USA a NATO v Kosovu přijaly vedoucí úlohu na rozdíl od jejich přístupu k Bosně. Jednotky UNPROFOR, které byly přítomny v Bosně, byly v Kosovu nahrazeny Ověřovací misí (KVM) pod záštitou Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), která měla dohlížet na dodržování požadavků OSN na obou válčících stranách, které měly vést k ukončení konfliktu.²⁶⁴

Mise v Kosovu působila od poloviny roku 1998 a kromě vyšetřování incidentů mezi Srby a kosovskými Albánci měla také KVM za úkol doprovázet členy humanitárních organizací.²⁶⁵ Mise OBSE nebyla však ozbrojená a navíc, jak uvádí Clark, k jejímu zapojení došlo pozdě a byla velmi špatně připravena.²⁶⁶ Větší důraz byl kladen na ověřování dodržování požadavků než na to, jak budou v případě porušení vynucovány.²⁶⁷ V tomto ohledu došlo k podobné situaci jako v Bosně, kde nebyly mírové jednotky OSN schopny zasáhnout na obranu civilistů ve strachu z odvetného útoku proti nim samým. Skutečnost, že v Kosovu nebyly jednotky KVM ani ozbrojeny a měly pouze dohlížet na dodržování požadavků OSN, může vypovídat o tom, že bezpečnost zúčastněných osob v rámci mise byla důležitější než efektivita vynucování požadavků.²⁶⁸

V této spojitosti se tedy ani v případě Kosova nenaplnil požadavek kosmopolitního přístupu k řešení konfliktu a z něj vyplývající adekvátní podoby humanitární intervence spočívající ve schopnosti členů mezinárodních jednotek v případě nutnosti riskovat své životy ve snaze minimalizovat počet všech obětí.

Na rozdíl od bosenského konfliktu se mezinárodní aktéři snažili už od počátku vytvořit věrohodnou hrozbu, která by vedla k ukončení konfliktu. Formulace adekvátní hrozby byla však spjata s několika problémy, které věrohodnost a případnou realizaci hrozby komplikovaly. Jedním z problémů byla otázka mandátu NATO k použití síly. Rusko a Čína

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 23

²⁶⁴ Janzekovic, John. Op. cit., s. 178

²⁶⁵ Clark, Howard. Op. cit., s. 178

²⁶⁶ Tamtéž, s. 179

²⁶⁷ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 56-57

²⁶⁸ Tamtéž.

jako stálí členové RB OSN totiž odmítaly povolit použití síly proti Srbsku jakožto suverénní zemi a hájily názor, že otázka Kosova je vnitřní záležitostí Jugoslávie.²⁶⁹ Z tohoto důvodu bylo jasné, že NATO nemůže počítat s autorizací síly ze strany OSN.

Absence oprávnění od Rady bezpečnosti OSN představovala pro některé evropské země komplikaci, protože tvrdily, že NATO nemůže použít sílu v jiných případech než v otázce sebeobrany, pokud RB OSN případnou akci nepodpoří výslovnou rezolucí.²⁷⁰ To se projevilo v případě Německa a Francie, které považovaly za nutné, aby použití síly bylo výslovně autorizované Radou bezpečnosti.²⁷¹ Zpočátku tedy neexistovala v této otázce jednota ani v rámci Aliance a to i přesto, že Velká Británie a Francie byly na rozdíl od situace v Bosně nakloněny vojenské intervenci v Kosovu.²⁷² Naléhavost humanitární situace a neschopnost OSN jednat byly jedněmi z argumentů, které následně vedly k jednotnému stanovisku Aliance a použití síly.²⁷³

Dalšími problémy byla neochota Aliance a Spojených států nasadit v Kosovu své pozemní jednotky, podobně jako tomu bylo v Bosně, a skutečnost, že členové KVM nebyli ozbrojeni a představovali tak potenciální rukojmí.²⁷⁴ Tyto faktory činily hrozbu nedostatečně věrohodnou. Jak uvádějí Thomas a Mikulan, Milošević spoléhal právě na spory mezi velmocemi, které jim nakonec podle něj neumožní zasáhnout.²⁷⁵

Neexistence silného donucení vedla k pokračování násilí, které završil masakr v Račaku počátkem roku 1999. Při tomto srbském útoku bylo zabito 45 kosovských civilistů.²⁷⁶ Jak zmiňuje Chomsky, právě tento masakr byl rozhodující událostí, která vedla Spojené státy a jejich spojence k zahájení příprav k válce.²⁷⁷

Řešení konfliktu mělo být nalezeno na únorové konferenci v Rambouillet, kam byly Aliancí v čele se Spojenými státy svolány strany konfliktu. Jednání předcházela pohrůžka použitím síly ze strany NATO, která byla zcela bezprecedentní v historii Charty OSN, jak uvádí Hehir s odkazem na Wellera, a připomínala úlohu velmocenské diplomacie v klasické rovnováze mocenského systému koncertu velmocí v 19. století.²⁷⁸ Dohoda se opírala o nediskutovatelné principy, které měly strany přijmout, aby nedošlo k leteckým útokům.

²⁶⁹ Clark, Howard. Op. cit., s. 175-176

²⁷⁰ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 44

²⁷¹ Yost, David S. Op. cit., s. 58

²⁷² Caplan, Richard: *International Diplomacy and the Crisis in Kosovo*. 1998, s. 754

²⁷³ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 44-45

²⁷⁴ Tamtéž, s. 52-53

²⁷⁵ Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav. Op. cit., s. 48

²⁷⁶ Chomsky, Noam: *The New Military Humanism*. 1999, s. 33

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Hehir, Aidan: *The Impact of Analogical Reasoning on US Foreign Policy towards Kosovo*. 2006, s. 68-69

Rozhovorů se neúčastnil žádný zástupce OSN.²⁷⁹ Podmínky navrhované západními aktéry v Rambouillet byly pro Srby zcela nepřijatelné a byl to pravděpodobně záměr k vyprovokování boje, jak uvádí Hehir s odkazem na stanovisko britského ministra zahraničí.²⁸⁰ „Rambouillet byl diktátem Srbsku.“²⁸¹ Západ chtěl podle Clarka konečné měření sil. NATO vyhrálo institucionální válku o zodpovědnost za evropskou bezpečnost a jeho věrohodnost by byla ohrožena, pokud by násilí nezastavilo.²⁸²

Kosovští Albánci i přes prvotní nesouhlas nakonec s podmínkami souhlasili, což bylo pravděpodobně způsobeno výrokem Madeleine Albrightové, která údajně kosovské delegaci řekla, že bez jejich souhlasu nebude možné uskutečnit alianční hrozbu.²⁸³ Vyjednávání v Rambouillet bylo zcela odlišné od vyjednávání mírové dohody v Bosně, kde se mezinárodní aktéři soustředili na to, aby podmínky byly přijatelné pro všechny strany konfliktu.

V důsledku srbského odmítnutí podmínek byla 24. března 1999 zahájena operace Spojenecká síla (Allied Force), která však nevedla k zastavení násilí a etnických čistek jako v případě leteckých útoků v Bosně, ale namísto toho umožnila Miloševićovi provést další etnické čistky kosovských Albánců.²⁸⁴ Na rozdíl od leteckých útoků v Bosně nebylo použití síly výslovně schváleno rezolucí Rady bezpečnosti. Nepodléhalo však ani článku 5 Severoatlantické smlouvy o kolektivní obraně.²⁸⁵ Letecké údery zdůvodnila Aliance humanitární nezbytností.²⁸⁶ NATO se před zahájením útoků ani nepokusilo o schválení útoků Radou bezpečnosti, což bylo podle Robertse dáno především obavami Aliance, že pokud by RB OSN použití síly vetovala, bylo by mnohem složitější získat domácí podporu pro plánovaný útok a mohlo by tak dojít k rozdělení Aliance.²⁸⁷

Na rozdíl od letecké operace v Bosně se v případě Kosova nejednalo o krátkodobou záležitost. Západní aktéři předpokládali, že Milošević odstoupí nanejvýš do několika týdnů po zahájení bombardování.²⁸⁸ K ukončení operace NATO však došlo až po 78 dnech letecké kampaně, když Milošević souhlasil s požadavky Aliance a odstoupil.²⁸⁹

Ke kapitulaci Miloševiče podle Kaldor přispěla především devastace civilní infrastruktury, ztráta podpory Miloševiče v kruhu jeho nejbližších spolupracovníků a postoj

²⁷⁹ Tamtéž, s. 69

²⁸⁰ Tamtéž, s. 70

²⁸¹ Clark, Howard. Op. cit., s. 183

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Hehir, Aidan. Op. cit., s. 70

²⁸⁴ Janzekovic, John. Op. cit., s. 180

²⁸⁵ Tamtéž, s. 180-181

²⁸⁶ Yost, David S. Op. cit., s. 53

²⁸⁷ Roberts, Adam. Op. cit., s. 104

²⁸⁸ Janzekovic, John. Op. cit., s. 180

²⁸⁹ Wedgwood, Ruth: *NATO's Campaign in Yugoslavia*. 1999, s. 828

Ruska, které dalo najevo, že Jugoslávii nebude nadále podporovat.²⁹⁰ Podle Daaldera a O'Hanlona k odstoupení Miloševiče přispěly i úvahy Aliance o zapojení pozemních jednotek, které v Kosovu na rozdíl od Bosny nasazeny nebyly.²⁹¹

Jak bylo zmíněno, kosmopolitní humanitární intervence se může opírat o omezené letecké útoky podpořené činností pozemních jednotek, ke kterým došlo v případě Bosny. Nesmí ale dojít k destruktivní letecké operaci, o které lze hovořit v souvislosti s Kosovem, kde navíc provedení leteckých útoků nebylo podpořeno pozemními jednotkami.

8.2.2 Kosmopolitní přístup a humanitární intervence v Bosně a Kosovu

Kosmopolitní humanitární intervence je tedy podle Kaldor vhodným prostředkem, jak řešit současné konflikty splňující charakteristické rysy nových válek. Z hlediska této podoby intervence je důležitá především ochrana civilního obyvatelstva a úloha mezinárodních organizací při řešení konfliktu, která se má opírat o spolupráci se zastánci kosmopolitních hodnot v dané zemi.

Kromě potřeby chránit civilní obyvatelstvo se tento typ humanitární intervence opírá o zapojení pozemních jednotek s cílem minimalizovat počet obětí a v případě nutnosti by měli být členové těchto jednotek schopni riskovat vlastní životy. Dále Kaldor uvádí, že takováto intervence je ze své povahy obranná, jejím cílem není eskalovat násilí a odlišuje se od pouhého provedení leteckých útoků.²⁹²

V případě Bosny ani Kosova nedošlo k uskutečnění této podoby humanitární intervence. V obou konfliktech se totiž projevila neochota mezinárodních aktérů riskovat životy členů svých pozemních jednotek, aby došlo k minimalizování počtu obětí. Ani v jednom z případů nebyl kladen důraz na spolupráci mezinárodních organizací s tamějšími zastánci kosmopolitismu.

Jsou zde však i aspekty, které oba konflikty z hlediska této podoby intervence odlišují a které pravděpodobně stojí za tím, proč Kaldor na rozdíl od Kosova mluví o intervenci v Bosně jako o modelu kosmopolitní humanitární intervence i přes její nedostatky. Intervence v Bosně byla v první řadě podle Kaldor vedena snahami mezinárodních aktérů chránit obyvatele, což se projevilo v souvislosti se zřizováním bezpečných oblastí. Cílem kosmopolitní intervence je totiž podle Kaldor zajistit bezpečné prostředí, kde se lidé mohou

²⁹⁰ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 162

²⁹¹ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 142

²⁹² Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 163

svobodně pohybovat a jednat.²⁹³ K tomu v případě Kosova nedošlo, ačkoli mezinárodní aktéři spatřovali konflikt v Kosovu jako závažnou humanitární krizi a odvolávali se na nutnost jednat a nepřihlížet tomu, jak dochází k etnickým čistkám.²⁹⁴ Jejich odpověď na pokračující násilí se však opírala pouze o provedení leteckých útoků bez zapojení pozemních jednotek, což se neslučuje s povahou humanitární intervence, o které hovoří Kaldor.

V případě Bosny se spíše jednalo o obrannou intervenci, která nevedla ke stupňování násilí na rozdíl od Kosova. Letecká kampaň v Kosovu vedla namísto k zastavení etnických čistek k jejich zintenzivnění. Za účelem vynucení práva může být podle Kaldor kosmopolitní humanitární intervence podpořena leteckými útoky. Nesmí se však jednat o ničivou leteckou kampaň, ke které došlo v Kosovu a která nebyla podpořena pozemními jednotkami jako v Bosně. Z hlediska kosmopolitismu je totiž nutné, aby letecké údery byly doprovázené činností pozemních jednotek.

Z těchto důvodů nebyla ani v případě Bosny ani Kosova uskutečněna kosmopolitní humanitární intervence. Ačkoli intervence v Bosně se této podobě intervence blížila.

8.2.3 Příčiny stojící za změnou přístupu mezinárodního společenství

Na základě nastínění klíčových mezníků kosovského konfliktu a jeho odlišností vůči bosenskému z hlediska přístupu mezinárodních aktérů k jeho řešení je nyní možné si položit otázku, co bylo příčinou změny přístupu mezinárodního společenství ke konfliktu v Kosovu. Proč a v důsledku jakých faktorů se postoj mezinárodního společenství změnil a co stálo za změnou mezinárodních aktérů v přístupu k použití síly.

Možné příčiny, které stály za odlišným jednáním mezinárodních aktérů, jsou v následující části práce rozebrány prostřednictvím tří hledisek. Jsou jimi odlišná povaha konfliktu, odlišná povaha politické garnitury s ohledem ke Spojeným státům jako hlavnímu aktérovi v rámci Severoatlantické aliance a závislost na předchozím vývoji.

²⁹³ Tamtéž, s. 164

²⁹⁴ Chomsky, Noam. Op. cit., s. 155

8.2.3.1 *Odlišná povaha konfliktu*

Etnické konflikty v Bosně a Kosovu se v některých ohledech lišily, a z toho důvodu je možné v jejich odlišné povaze hledat příčinu rozdílného přístupu mezinárodních aktérů k řešení obou konfliktů.

Janzekovic tvrdí, že jak v případě Bosny, tak v případě Kosova se jednalo o mezinárodní konflikt, přičemž konflikt začal mezi komunálními skupinami v rámci hranic státu, poté se rozšířil na domácí úroveň, až se stal krizí celého státu. Z tohoto důvodu byly v okamžiku, kdy se zvýšily mezinárodní obavy o osud civilistů, oba konflikty internacionalizované.²⁹⁵ V obou případech se tedy jednalo o mezinárodní konflikt, avšak přístup mezinárodních aktérů k jejich řešení se lišil, což mohlo být dáno odlišným vnímáním obou konfliktů z pohledu mezinárodního společenství.

Z hlediska vnímání povahy konfliktu byl klíčovým faktorem rozpor mezi státní suverenitou a konceptem odpovědnosti za ochranu, který byl sice zformulován až po roce 2001, ale právě humanitární krize v Kosovu či Bosně jeho vznik umožnily.²⁹⁶ Jak uvádí Bílková, koncept R2P se opírá o představu, že základní jednotkou mezinárodního systému je suverénní stát. Tato suverenita s sebou nese nejen práva ale i povinnosti státu, jako je např. povinnost státu chránit obyvatelstvo před zločinem genocidy, válečnými zločiny, zločinem etnických čistek a zločiny proti lidskosti. V případě, že stát v úloze ochránce selže, přechází tato povinnost na mezinárodní společenství.²⁹⁷

Už v Bosně řešili mezinárodní aktéři problém mezi státní suverenitou a právem vnějších aktérů intervenovat do domácích záležitostí států, což komplikovalo cestu k nalezení řešení. V případě Bosny ale bylo možné k řešení přistupovat na základě toho, že v okamžiku, kdy byla Bosna a Hercegovina uznána mezinárodním společenstvím jako suverénní země nezávislá na Jugoslávii a stala se členem OSN, byl srbský útok proti bosenské vládě projevem přeshraniční agrese a k řešení se mělo přistupovat na základě doktríny kolektivní bezpečnosti vyplývající z článku 51 Charty, jak bylo zmíněno výše. V Bosně však nebyla vojenská intervence po značnou dobu považována za řešení a primární bylo poskytnutí humanitární pomoci civilnímu obyvatelstvu a nalezení politické dohody.

Otázka Kosova byla v tomto ohledu odlišná. Případ Kosova byl z hlediska možné intervence poněkud složitější vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o vnitřní konflikt suverénní země a tedy o srbskou záležitost, na což upozorňovaly v průběhu konfliktu

²⁹⁵ Janzekovic, John. Op. cit., s. 186

²⁹⁶ Bílková, Veronika: *Odpovědnost za ochranu (R2P)*. 2010, s. 27-32

²⁹⁷ Tamtéž, s. 17-18

především Rusko a Čína. Tyto státy byly hlavními kritiky případné intervence Aliance, kterou chápaly jako pokus Spojených států dominovat a internacionalizovat domácí záležitosti.²⁹⁸ Od tohoto stanoviska se odvíjely jejich postoje k otázce použití síly a vojenské intervenci v Kosovu, z čehož vyplývala nemožnost Rady bezpečnosti autorizovat případné použití síly.

Caplan uvádí, že vzhledem k závažným porušením mezinárodního humanitárního práva nebyl etnický konflikt v Kosovu výhradně vnitřní záležitostí Srbska.²⁹⁹ Mezinárodní aktéři čelili podle Charneyho právnímu a morálnímu dilematu mezi mezinárodními právními zákazy použít sílu a cílem předejít či zastavit značné porušování lidských práv.³⁰⁰ Operace Spojenecká síla v Kosovu byla odůvodňována na základě humanitární nezbytnosti. V této souvislosti Hansen uvádí, že přijetí diskurzu humanitární intervence bylo umožněno díky skutečnosti, že situace v Kosovu byla považována za nestabilní, což následně oprávnilo intervenci NATO. Vytvoření nutnosti humanitární intervence je spojené i s konstrukcí stran konfliktu.³⁰¹

Odlišná povaha obou konfliktů se totiž projevila i na přístupu mezinárodních aktérů k definování obětí a agresorů. Zatímco v Bosně byli jako strůjci konfliktu chápáni všichni nacionalističtí vůdci, kteří tak nesli zodpovědnost za válku, a civilisté byli chápáni jako oběti jejich počinání, v Kosovu západní aktéři definovali jako agresora Srbsko v čele s Miloševićem, a to v důsledku masakrů proti civilistům v Račaku, což vedlo podle Hehira ke zjednodušení konfliktu.³⁰² Milošević byl západními aktéry považován za zločince, který nedodrжуje dohody, podvádí vlastní obyvatele a rozpoutává konflikty.³⁰³ Clark tvrdí, že letecká mise Aliance nebyla vedena za účelem ochrany Kosova, ale ve snaze porazit a potrestat Srbsko.³⁰⁴ K identifikaci Miloševiče jako strůjce násilí došlo i přesto, že UČK byla západními aktéry chápána jako teroristická skupina.³⁰⁵

Zpočátku mezinárodní aktéři ani s kosovskými Albánci nevyjednávali, což bylo zřejmé např. z vyjednávání mezi Miloševićem a Holbrookem v říjnu 1998. Ačkoli mělo dojít k ukončení nepřátelských akcí na obou stranách, vyjednávání se zaměřovalo jen na srbské dodržování požadavků, což americký vyslanec Holbrooke zdůvodňoval tím, že není žádné vedení kosovských Albánců, se kterým by jednal.³⁰⁶ V důsledku událostí v Račaku se však

²⁹⁸ Badescu, Cristina G.: *Authorizing Humanitarian Intervention*. 2007, s. 55-56

²⁹⁹ Caplan, Richard. Op. cit., s. 754

³⁰⁰ Charney, Jonathan I.: *Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo*. 1999, s. 834

³⁰¹ Hansen, Lene: Op. cit., s. 22-23

³⁰² Hehir, Aidan. Op. cit., s. 68

³⁰³ Clark, Howard. Op. cit., s. 183

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 173

³⁰⁶ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 57

přístup západních aktérů ke kosovským Albáncům a Srbům změnil, což se projevilo při vyjednávání na konferenci v Rambouillet, kdy byl souhlas kosovských Albánců s podmínkami brán jako prostředek k provedení leteckých útoků.

Janzekovic poukazuje na to, že mezinárodní společenství přistupovalo v souvislosti s provedením vojenské intervence k Bosně i ke Kosovu stejně, tedy jako ke konfliktům, ve kterých jsou agresory Srbové a oběťmi ostatní. Identifikace obětí a agresorů je totiž pro realizaci vojenské intervence nezbytná. Ve skutečnosti však nebyl ani konflikt v Bosně ani v Kosovu omezen jen na útoky Srbů proti ostatním. Všechny strany v obou válkách byly zodpovědné za pokračování násilí. Rozdělení na agresory a oběti je podle něj jen snahou západních zemí zjednodušit přístup ke konfliktu.³⁰⁷

Kosovský konflikt se od toho bosenského lišil z hlediska své povahy i v závislosti na odlišném vnímání území Bosny a Hercegoviny a Kosova z pohledu Srbů a především Miloševiče. Jak uvádějí Daalder a O'Hanlon, Bosna a Hercegovina byla z hlediska Srbů vnější záležitostí a nepředstavovala pro ně tak významnou oblast jako Kosovo. Kosovo bylo integrální součástí Srbska a jako takové bylo uznané i mezinárodním společenstvím, které navíc bylo proti nezávislosti tohoto území. „...Kosovo je kolébkou srbského nacionalismu..., posvátnou dědičnou vlastí nyní převážně obydlenu Muslimy.“³⁰⁸ Z tohoto důvodu se lišil přístup Miloševiče k oběma konfliktům a byla tím dána i neochota Srbů v otázce Kosova ustoupit.

Tuto odlišnost si však neuvědomovali západní aktéři, kteří konflikt v Kosovu považovali za podobný tomu bosenskému. Na základě této domnělé podobnosti k němu i přistupovali, což bude rozebráno v souvislosti se závislostí na předchozím vývoji.

8.2.3.2 Odlišná povaha politické garnitury

Další z možných příčin změny v přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktu v Kosovu je možné identifikovat v souvislosti s odlišným stanoviskem a postojem západních zemí především Spojených států jako klíčového aktéra Severoatlantické aliance.

Hlavní odlišností z hlediska přístupu k řešení obou konfliktů byl postoj Spojených států. Zatímco v Bosně se Spojené státy zpočátku do značné míry od konfliktu distancovaly a nechtěly zastávat vůdčí úlohu při řešení etnických sporů na Balkáně, v případě Kosova zaujaly zcela opačnou strategii a postoj, což mělo zásadní vliv i na úlohu a zapojení

³⁰⁷ Janzekovic, John. Op. cit., s. 186-188

³⁰⁸ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 92-93

Severoatlantické aliance. Jak Spojené státy, tak NATO hrály klíčovou roli při řešení kosovské krize.³⁰⁹

Změna přístupu USA byla způsobena odlišnou politickou reprezentací, která se podílela na hledání řešení v Kosovu. Hlavní roli v tomto procesu zastávala americká ministryně zahraničních věcí Madeleine Albrightová a americký vyslanec na Balkáně Richard Holbrooke, který stál za vyjednáním Daytonské dohody v Bosně.³¹⁰ Jak uvádí Hehir, skutečnost, že měli tyto dva představitelé značný vliv na postup při řešení kosovského konfliktu, byla dána obvyklou dominancí Spojených států v rámci západních diplomatických iniciativ na Balkáně v 90. letech a zároveň nesnadnou domácí pozicí prezidenta Clintona v důsledku probíhajícího impeachmentu. Z tohoto důvodu měl Clinton méně prostoru pro rozhodování v této oblasti.³¹¹

Albrightová byla zastávkyní odpovídající reakce na násilí v Kosovu, snažila se zajistit jednotnost v rámci NATO a do řešení konfliktu zapojit i Rusko.³¹² Albrightová a Holbrooke byli toho názoru, že k ukončení války je nezbytná donucovací diplomacie, protože Milošević chápe pouze „jazyk síly“, jak tvrdila Albrightová.³¹³ Toto stanovisko sdílela i Velká Británie.³¹⁴ Názor americké ministryně zahraničí na použití síly proti Srbům mohl vycházet z mnichovské zkušenosti, na kterou poukazuje Hehir. Nevěřila, že samotná strategie vyjednávání by mohla vést k politickému řešení sporu. Milošević se podle ní snažil získat na Balkáně dominantní postavení, a proto bylo z jejího pohledu nutné nedělat kompromisy a zastavit jej vojensky.³¹⁵

Na rozdíl od války v Bosně v jejích prvních fázích tak západní aktéři podporovali použití síly jako prostředku k ukončení konfliktu. Jedním z důvodů, proč byli západní aktéři odhodláni použít sílu, byla jejich snaha získat zpět věrohodnost Aliance po neúspěchu v Bosně, na což poukazuje Chomsky. Z pohledu představitelů NATO bylo březnové rozhodnutí provést bombardování nezbytné k tomu, aby došlo k ukončení etnických čistek a aby Aliance znovu nabyla na své věrohodnosti.³¹⁶ Clintonova administrativa tvrdila, že Aliance nemohla přihlížet tomu, jak Milošević provádí v Kosovu etnické čistky, a z toho

³⁰⁹ Caplan, Richard. Op. cit., s. 754

³¹⁰ Hehir, Aidan. Op. cit., s. 68

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 25

³¹³ Hehir, Aidan. Op. cit., s. 68

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Tamtéž, s. 76

³¹⁶ Chomsky, Noam. Op. cit., s. 134

důvodu musela Aliance zasáhnout, tak jak zasáhla.³¹⁷ Důležité podle Clintona bylo, aby bylo zabráněno humanitární katastrofě a byla zajištěna stabilita v důležité oblasti Evropy.³¹⁸

Americká vláda navíc zastávala názor, že NATO by mělo být schopné jednat nezávisle na OSN.³¹⁹ Toto stanovisko Spojených států pravděpodobně vyplývalo z nesouhlasu s tím, že na akce Aliance mají vliv zájmy nečlenských zemí NATO, jako je Čína nebo Rusko.³²⁰ Stanovisko USA šlo proti názoru Francie a Německa, které považovaly za nezbytné, aby použití síly bylo oprávněno na základě rezoluce OSN.

8.2.3.3 *Závislost na předchozím vývoji*

V neposlední řadě mohla být příčinou změny přístupu mezinárodních aktérů k řešení konfliktu v Kosovu zkušenost z Bosny. Tato zkušenost mohla předurčit a do jisté míry omezit možnost alternativ budoucího vývoje, jak uvádí v souvislosti s tzv. path dependency Kořan.³²¹ Závislost řešení kosovského konfliktu na předchozí aktivitě mezinárodního společenství v Bosně lze vysledovat v souvislosti se dvěma aspekty. Jedná se o snahu západních aktérů vyjednat mírovou dohodu a otázku použití síly jako prostředku k zastavení násilí proti civilistům a ukončení konfliktu.

Mezinárodní společenství v přístupu ke kosovskému konfliktu a jeho řešení vycházelo z přesvědčení, že v Kosovu se musí předejít tomu, co se stalo v Bosně. Spojenci se obávali toho, že by se Kosovo a Bývalá jugoslávská republika Makedonie staly novou Bosnou a etnické konflikty v těchto oblastech by se mohly rozšířit do dalších zemí v tomto regionu.³²² Klíčovou úlohu z hlediska přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktu tedy hrála tendence aktérů vyvarovat se této zkušenosti a počáteční nečinnosti společenství v Bosně. Bosenská zkušenost změnila nejen úvahy Aliance, ale vedla i k upřednostňování vojenské intervence.³²³

Důležitým rozdílem mezi Bosnou a Kosovem, který mohl být způsoben právě bosenskou zkušeností, bylo vůdčí postavení USA a Aliance při řešení kosovského konfliktu, kterému se v Bosně snažily Spojené státy vyhnout. Předpokladem bylo, že americké vedení

³¹⁷ Janzekovic, John. Op. cit., s. 180

³¹⁸ Wedgwood, Ruth. Op. cit., s. 829

³¹⁹ Chomsky, Noam. Op. cit., s. 105-106

³²⁰ Janzekovic, John. Op. cit., s. 181

³²¹ Kořan, Michal. Op. cit., s. 46

³²² Yost, David S. Op. cit., s. 52

³²³ Clark, Howard. Op. cit., s. 214

a jednotnost v rámci mezinárodního společenství jsou nezbytné k vytvoření proveditelné strategie, která by dostala Miloševiče pod tlak a která by vedla k vyjednání dohody.³²⁴

Ve snaze přistupovat ke Kosovu tak, aby se neopakovala situace v Bosně, vycházeli západní aktéři z několika předpokladů vyplývajících z bosenské zkušenosti, které se později ukázaly jako chybné a nevedly k tomu, co aktéři od zvolené strategie očekávali.

V první řadě mezinárodní aktéři předpokládali, že k vyřešení konfliktu a zabránění pokračování násilí je nutná donucovací diplomacie podpořená věrohodnou hrozbou použití síly a vyjednávání Holbrooka s Miloševičem, na což poukazuje Hehir v souvislosti s analogií Dayton/Bosna, na základě které podle něj američtí diplomaté zdůvodňovali svá rozhodnutí. Holbrooke tvrdil, že z jeho zkušenosti je zřejmé, že Miloševič reaguje pouze na použití síly nebo na zcela věrohodnou hrozbu použití síly. Západní aktéři a především Holbrooke zastávali názor, že se Miloševič nakonec zachová stejně jako v Bosně, kde stál u vyjednání Daytonské dohody, a bude ochoten jednat o budoucím postavení Kosova v rámci Srbska.³²⁵ Tato očekávání mezinárodních aktérů se však nenaplnila v důsledku srbského odmítnutí mírové dohody v Rambouillet, ačkoli západní aktéři deklarovali své odhodlání provést letecké útoky v případě nesouhlasu s podmínkami dohody.

Domněnka západních aktérů týkající se Miloševičova postoje ke konfliktu byla podle Hehira mylná vzhledem k historické a emocionální významnosti Kosova pro Srby, která byla zmíněna již v souvislosti s povahou konfliktu. Navíc v Bosně neměli Srbové zájem na pokračování konfliktu a byli ochotni přijmout dohodu, zatímco po konferenci v Rambouillet byli odhodláni vyřešit problém kosovského separatismu vojenskou silou.³²⁶ Podle Kaldor navíc západní aktéři nebrali v úvahu skutečnost, že k vyjednání dohody v Bosně došlo až po čtyřech letech, když byly etnické čistky téměř u konce.³²⁷

Závislost na předchozím vývoji se projevila i v souvislosti s konečným použitím síly v rámci alianční operace Spojenecká síla, která byla vyústěním srbského nesouhlasu s podmínkami z Rambouillet. Západní aktéři předpokládali, že se srbské vedení vzdá, pokud bude uskutečněna krátká letecká akce podobně, jako tomu bylo v polovině roku 1995 v Bosně.³²⁸ Tento předpoklad se však ukázal jako chybný a podle Robertse svědčil o nedostatku porozumění západních aktérů srbskému přístupu k jejich zemi a obraně.³²⁹

³²⁴ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 22-23

³²⁵ Hehir, Aidan. Op. cit., s. 74-75

³²⁶ Tamtéž, s. 75

³²⁷ Kaldor, Mary. Op. cit. 2001, s. 159

³²⁸ Hehir, Aidan. Op. cit., s. 76-77

³²⁹ Roberts, Adam. Op. cit., s. 111

Kromě neuvědomování si rozdílů mezi významem Bosny a Kosova z pohledu Srbů si západní aktéři podle Daaldera a O'Hanlona špatně vyložili to, k čemu a z jakého důvodu v Bosně v polovině roku 1995 došlo. V případě Bosny byla předběžně vyjednaná dohoda mezi Holbrookem a Miloševićem ještě před tím, než byly zahájeny letecké útoky. Alianční útoky tak sloužily pouze jako prostředek k posílení naléhavosti dosáhnout mírové dohody. Letecká kampaň byla navíc podpořena na zemi dělostřelectvem evropských jednotek, jejichž činnost při operaci převážila nad leteckými údery.³³⁰ Případ Kosova byl v tomto ohledu zcela odlišný a chybné vyhodnocení bosenské zkušenosti z operace Rozvážná síla bylo pravděpodobně jedním z důvodů dlouhého trvání leteckých útoků a neschopnosti zabránit etnickým čistkám.

8.2.4 Shrnutí

Všechna výše zmíněná hlediska a v rámci nich rozebrané příčiny určitým způsobem ovlivnily přístup mezinárodního společenství respektive mezinárodních organizací k řešení konfliktu v Kosovu.

Odlišná povaha konfliktu se projevila především v souvislosti se stanoviskem Ruska a Číny k rozhodnutí o použití síly a z toho vyplývající nemožnosti autorizovat použití síly v rámci RB OSN s ohledem k suverenitě Srbska. Rozpor mezi srbskou státní suverenitou a potřebou chránit lidská práva a zastavit násilí byl jedním z faktorů, který mezinárodní aktéry rozděloval a v důsledku něj bylo složitější konflikt v Kosovu řešit a ospravedlnit vojenskou intervenci. Odlišnost v identifikování obětí a agresorů v Bosně a Kosovu měla také vliv na přístup mezinárodních aktérů a to především v souvislosti s vyjednáváním mírové dohody.

Odlišná povaha politické garnitury Spojených států jako klíčového aktéra Severoatlantické aliance byla v souvislosti s možnými příčinami změny přístupu mezinárodních aktérů ke kosovskému konfliktu také podstatná. V Kosovu totiž převzaly Spojené státy vedoucí úlohu při řešení konfliktu, což se projevilo i na zapojení Aliance. Navíc oproti přístupu k Bosně zastávali v Kosovu Američané názor, že je nutné vytvořit věrohodnou hrozbu použití síly. Jedním z možných vysvětlení změny v postoji Spojených států je tedy obměna v americké vládě, kdy stěžejní úlohu při vyjednávání a rozhodování zastávala ministryně zahraničních věcí Madeleine Albrightová a americký vyslanec Richard Holbrooke.

³³⁰ Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E. Op. cit., s. 92-93

Americká odhodlanost použít síly jako prostředku k ukončení konfliktu byla způsobena i snahou učinit Alianci a její činnost opět věrohodnými.

Tyto dvě hlediska však poskytují vysvětlení jen pro některé oblasti rozhodování a jednání mezinárodních aktérů, ale nevysvětlují jednání mezinárodního společenství celkově. Z tohoto důvodu je pro celkové vysvětlení změny přístupu mezinárodních aktérů k oběma konfliktům nejpoužitelnějším a nejlépe uchopitelným vysvětlením závislost na předchozím vývoji.

V Kosovu se totiž mezinárodní aktéři obávali toho, že by zde mohlo dojít k tomu, k čemu došlo v Bosně, a proto se snažili tomuto vývoji předejít a vyvarovat se jej. Z tohoto důvodu vycházeli z některých předpokladů vyplývajících z bosenské zkušenosti, které měly podle nich vést k zastavení násilí a následnému ukončení konfliktu. V tomto ohledu bylo podle nich nutné, aby USA a prostřednictvím nich i NATO zaujaly vůdčí postavení při řešení konfliktu. Mělo dojít k vytvoření věrohodné hrozby použití síly, která měla srbského prezidenta Miloševiče přesvědčit o nutnosti vyjednat mírovou dohodu a ukončit tak konflikt, stejně jako se tomu stalo v Bosně. Navíc západní aktéři předpokládali, že v případě provedení leteckých útoků se bude jednat o krátkodobou záležitost a samotné použití síly bude postačovat k přesvědčení Miloševiče o nutnosti ukončit násilí a etnické čistky. Tyto předpoklady se však ukázaly jako chybné a nevedly k tomu, co od nich západní aktéři očekávali. Na základě toho došlo ke změně přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktu. Přístup mezinárodního společenství k řešení konfliktu v Kosovu se v důsledku těchto skutečností zásadně lišil od přístupu k řešení etnického konfliktu v Bosně.

9 Závěr

Práce se věnovala přístupu mezinárodního společenství, respektive OSN a NATO, k řešení etnických konfliktů v Bosně a Kosovu. Cílem této práce bylo zodpovědět otázku, jak se lišil přístup společenství k řešení konfliktů a proč k této změně přístupu mezinárodních aktérů došlo.

Důraz byl kladen na roli mezinárodních organizací OSN a NATO při řešení obou konfliktů a úlohu mezinárodních organizací z hlediska konceptu nových válek autorky Mary Kaldor, ke kterým se oba konflikty díky své povaze řadí. Z tohoto důvodu bylo nejprve nutné pojednat o klíčových rysech nových válek a využitelnosti tohoto konceptu pro analyzování současných konfliktů.

V souvislosti s tím bylo dále pojednáno o kosmopolitismu jako o novém přístupu k řešení konfliktů a s ním spojené kosmopolitní humanitární intervenci. Ta totiž podle Kaldor představuje vhodný způsob řešení současných konfliktů naplňujících charakteristické rysy nových válek. Ani v případě Bosny ani v případě Kosova však k této podobě humanitární intervence nedošlo. To bylo způsobeno mimo jiné tím, že mezinárodní aktéři nebyli ochotni riskovat životy členů svých pozemních jednotek v případě potřeby minimalizovat počet všech obětí konfliktu a tím, že nedocházelo ke spolupráci mezi tamějšími zastánci kosmopolitismu a mezinárodními organizacemi, jejichž úloha je z hlediska tohoto přístupu klíčová. V případě Kosova navíc, na rozdíl od Bosny, nedošlo ke zřizování bezpečných oblastí ve snaze chránit civilní obyvatelstvo, letecké útoky nebyly podpořeny činností pozemních jednotek a namísto k ukončení etnických čistek vedly k dalšímu stupňování násilí. Z těchto důvodů nedošlo ani v Kosovu ani v Bosně k realizaci kosmopolitní humanitární intervence.

Hlavním cílem práce bylo zodpovědět otázku, jak se lišil přístup mezinárodního společenství k řešení obou konfliktů a proč k této změně došlo. Za tímto účelem byla vypracována případová studie toho, jak v obou případech mezinárodní společenství přistupovalo k řešení konfliktů. Ta se soustředila na hledání příčin, které stály za jednáním a rozhodováním mezinárodních aktérů, od nichž se odvíjel přístup OSN a NATO k řešení konfliktu. Důraz byl v tomto ohledu kladen především na postoj Spojených států k oběma válkám, od něhož se odvíjelo zapojení Aliance a záviselo na něm i rozhodnutí o použití síly jako prostředku k ukončení konfliktu.

Právě otázka použití síly a provedení leteckých útoků byla klíčovým rozdílem při řešení obou konfliktů. V případě Bosny nebylo mezinárodní společenství po značnou dobu trvání konfliktu schopno vytvořit věrohodnou hrozbu použití síly, která by vedla k ukončení

konfliktu, a soustředilo se především na vyjednání politické dohody. K vytvoření věrohodné hrozby došlo až v důsledku stupňujícího se násilí proti civilistům a bylo umožněno mimo jiné díky změně postoje USA k řešení konfliktu a otázce použití síly. Na základě toho byly provedeny letecké útoky, které byly autorizovány Radou bezpečnosti OSN.

Změna přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktu v Kosovu byla způsobena závislostí na předchozím vývoji. Mezinárodní aktéři se totiž v Kosovu snažili vyvarovat toho, k čemu došlo v Bosně, a na základě toho vycházeli z některých předpokladů vyplývajících z bosenské zkušenosti, které měly vést k ukončení násilí a vyjednání mírové dohody. Z tohoto důvodu bylo podle nich důležité vytvořit hned z počátku věrohodnou hrozbu použití síly. Tato strategie se navíc opírala o vedoucí úlohu Spojených států a Aliance při řešení konfliktu. Tyto předpoklady vyplývající ze zkušenosti s ukončením konfliktu v Bosně se však ukázaly jako chybné a nevedly k tomu, co od nich aktéři očekávali. Západní aktéři si neuvědomovali odlišnou povahu obou konfliktů a předpokládali, že strategie, která vedla k vyjednání mírové dohody v Bosně, bude vhodným řešením i v případě Kosova. Na místo k ukončení kosovského konfliktu vedly však letecké útoky, jejichž provedení nebylo schváleno rezolucí RB OSN, k eskalaci násilí a Srbům tak bylo umožněno provést další etnické čistky proti kosovským Albáncům.

Předpoklady mezinárodního společenství vycházející z bosenské zkušenosti se z těchto důvodů nenaplnily a v důsledku toho došlo ke změně přístupu mezinárodního společenství k řešení konfliktu.

10 Zdroje

10.1 Knižní zdroje

- Archer, Clive: *International Organizations*. London: Routledge, 2001.
- Barša, Pavel: Národnostní konflikt a plurální identita. In Barša, Pavel, Strmiska, Maxmilián (eds.): *Národní stát a etnický konflikt. Politologická perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 11-172.
- Bataković, Dušan T.: Kosovo and Metohija. Identity, Religions and Ideologies. In Bataković, Dušan T. (ed.): *Kosovo and Metohija. Living in the Enclave*. Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for Balkan Studies, 2007, s. 9-82.
- Bílková, Veronika: *Odpovědnost za ochranu (R2P). Nová naděje nebo staré pokrytectví?*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010.
- Brzezinski, Zbigniew: After Srebrenica. In Mousavizadeh, Nader (ed.): *The Black Book of Bosnia. The Consequences of Appeasement*. New York: BasicBooks, 1996, s. 153-157.
- Burg, Steven L., Shoup, Paul S.: *The War in Bosnia-Herzegovina. Ethnic Conflict and International Intervention*. Armonk: Sharpe, 2000.
- Clark, Howard: *Civil Resistance in Kosovo*. London: Pluto Press, 2000.
- Daalder, Ivo H., O'Hanlon, Michael E.: *Winning Ugly. NATO's War to Save Kosovo*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000.
- De Mesquita, Bruce Bueno: The Methodical Study of Politics. In Shapiro, Ian, Smith, Rogers M., Masoud, Tarek E. (eds.): *Problems and Methods in the Study of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 227-247.
- Drakulićová, Slavenka: *Ani mouše by neublížili. Váleční zločinci u soudu v Haagu*. Praha: BB/art, 2006 (Richard Podaný).
- Ferguson, Niall: Europa Nervosa. In Mousavizadeh, Nader (ed.): *The Black Book of Bosnia. The Consequences of Appeasement*. New York: BasicBooks, 1996, s. 127-132.
- Gillham, Bill: *Case Study Research Methods*. London, New York: Continuum, 2000.
- Glenny, Misha: *Balkán 1804-1999. Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha: BB art, 2003 (Olga a Martin Kovářovi).

- Goble, Paul A.: *Dangerous Liaisons. Moscow, the Former Yugoslavia, and the West*. In Ullman, Richard H. (ed.): *The World and Yugoslavia's Wars*. New York: Council on Foreign Relations, 1996, s. 182-197.
- Gompert, David C.: *The United States and Yugoslavia's Wars*. In Ullman, Richard H. (ed.): *The World and Yugoslavia's Wars*. New York: Council on Foreign Relations, 1996, s. 122-144.
- Hansen, Lene: *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge, 2006.
- Hoffmann, Stanley: *Yugoslavia. Implications for Europe and for European Institutions*. In Ullman, Richard H. (ed.): *The World and Yugoslavia's Wars*. New York: Council on Foreign Relations, 1996, s. 97-121.
- Chomsky, Noam: *The New Military Humanism. Lessons from Kosovo*. Monroe: Common Courage Press, 1999.
- Janzekovic, John: *The Use of Force in Humanitarian Intervention. Morality and Practicalities*. Aldershot, Hampshire, England: Ashgate, 2006.
- Kaldor, Mary: *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era. With an Afterword*. Cambridge: Polity Press, 2001.
- Kaldor, Mary: *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press, 2012.
- Kořan, Michal: *Jednopřípadová studie*. In Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008, s. 29-61.
- Kříž, Zdeněk: *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů. Komparace angažmá v Kosovu a Libyi*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.
- Lane, Charles: *Call to Arms*. In Mousavizadeh, Nader (ed.): *The Black Book of Bosnia. The Consequences of Appeasement*. New York: BasicBooks, 1996, s. 143-146.
- Lewis, Anthony: *War Crimes*. In Mousavizadeh, Nader (ed.): *The Black Book of Bosnia. The Consequences of Appeasement*. New York: BasicBooks, 1996, s. 55-64.
- Mertus, Julie A.: *Kosovo. How Myths and Truths Started a War*. Berkeley: University of California Press, 1999.
- Parenti, Michael: *To Kill a Nation. The Attack on Yugoslavia*. London, New York: Verso, 2000.

- Rieff, David: *Slaughterhouse. Bosnia and the Failure of the West*. New York: Simon & Schuster, 1996.
- Sobel, Richard: U.S. and European Attitudes toward Intervention in the Former Yugoslavia. Mourir pour la Bosnie?. In Ullman, Richard H. (ed.): *The World and Yugoslavia's Wars*. New York: Council on Foreign Relations, 1996, s. 145-181.
- Thomas, Nigel, Mikulan, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii. Bosna, Kosovo a Makedonie 1992-2001*. Praha: Grada, 2008 (Stanislav Tumis, Jaromír Soukup a Jakub Rákosník).
- Ullman, Richard H.: Introduction. The World and Yugoslavia's Wars. In Ullman, Richard H. (ed.): *The World and Yugoslavia's Wars*. New York: Council on Foreign Relations, 1996a, s. 1-8.
- Ullman, Richard H.: The Wars in Yugoslavia and the International System after the Cold War. In Ullman, Richard H. (ed.): *The World and Yugoslavia's Wars*. New York: Council on Foreign Relations, 1996b, s. 9-41.
- Velikonja, Mitja: *Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia-Herzegovina*. College Station: Texas A&M University Press, 2003 (Rang'ichi Ng'inja).
- Weiss, Thomas G.: Collective Spinelessness. U.N. Actions in the Former Yugoslavia. In Ullman, Richard H. (ed.): *The World and Yugoslavia's Wars*. New York: Council on Foreign Relations, 1996, s. 59-96.
- Wright, Robert: Who Lost Bosnia?. In Mousavizadeh, Nader (ed.): *The Black Book of Bosnia. The Consequences of Appeasement*. New York: BasicBooks, 1996, s. 140-143.

10.2 Odborné články

- Badescu, Cristina G.: Authorizing Humanitarian Intervention: Hard Choices in Saving Strangers, *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 40 (2007), No. 1, s. 51-78.
- Berejikian, Jeffrey, Dryzek, John S.: Reflexive Action in International Politics, *British Journal of Political Science*, Vol. 30 (2000), No. 2, s. 193-216.
- Brzoska, Michael: 'New Wars' Discourse in Germany, *Journal of Peace Research*, Vol. 41 (2004), No. 1, s. 107-117.
- Caplan, Richard: International Diplomacy and the Crisis in Kosovo, *International Affairs*, Vol. 74 (1998), No. 4, s. 745-761.
- Diehl, Paul F., Reifschneider, Jennifer, Hensel, Paul R.: United Nations Intervention and Recurring Conflict, *International Organization*, Vol. 50 (1996), No. 4, s. 683-700.
- Duffield, Mark: Bosnia and the Future of Military Humanitarianism, *Middle East Report*, (1994), No. 187/188, s. 16-17.
- Duffield, Mark, Stork, Joe: Bosnia is the Classic Case of Using Humanitarian Aid as a Smokescreen to Hide Political Failure, *Middle East Report*, (1994), No. 187/188, s. 18-23.
- Fixdal, Mona, Smith, Dan: Humanitarian Intervention and Just War, *Mershon International Studies Review*, Vol. 42 (1998), No. 2, s. 283-312.
- Grieco, Joseph M.: Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism, *International Organization*, Vol. 42 (1988), No. 3, s. 485-507.
- Hehir, Aidan: The Impact of Analogical Reasoning on US Foreign Policy towards Kosovo, *Journal of Peace Research*, Vol. 43 (2006), No. 1, s. 67-81.
- Charney, Jonathan I.: Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo, *The American Journal of International Law*, Vol. 93 (1999), No. 4, s. 834-841.
- Kalyvas, Stathis N.: "New" and "Old" Civil Wars: A Valid Distinction?, *World Politics*, Vol. 54 (2001), No. 1, s. 99-118.
- Mearsheimer, John J.: The False Promise of International Institutions, *International Security*, Vol. 19 (1994), No. 3, s. 5-49.
- Mearsheimer, John J.: A Realist Reply, *International Security*, Vol. 20 (1995), No. 1, s. 82-93.

- Mello, Patrick A.: Review article: In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War, *European Journal of International Relations*, Vol. 16 (2010), No. 2, s. 297-309.
- Newman, Edward: The 'New Wars' Debate: A Historical Perspective is Needed, *Security Dialogue*, Vol. 35 (2004), No. 2, s. 173-189.
- Pierson, Paul: Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics, *The American Political Science Review*, Vol. 94 (2000), No. 2, s. 251-267.
- Roberts, Adam: NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo, *Survival*, Vol. 41 (1999), No. 3, s. 102-123.
- Sobel, Richard: Trends: United States Intervention in Bosnia, *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 62 (1998), No. 2, s. 250-278.
- Wedgwood, Ruth: NATO's Campaign in Yugoslavia, *The American Journal of International Law*, Vol. 93 (1999), No. 4, s. 828-834.
- Yost, David S.: NATO and the Anticipatory Use of Force, *International Affairs*, Vol. 83 (2007), No. 1, s. 39-68.

10.3 Ostatní prameny a zdroje

- Burg, Steven L.: Intervention in Internal Conflict: The Case of Bosnia. *Center for International and Security Studies at Maryland* [on-line]. 12. července 2001. Dostupné z <http://cissm.umd.edu/papers/files/burg.pdf> [ověřeno 10. května 2014].
- Daalder, Ivo H.: Decision to Intervene: How the War in Bosnia Ended. *Brookings* [on-line]. 1998. Dostupné z <http://www.brookings.edu/research/articles/1998/12/balkans-daalder> [ověřeno 10. května 2014].
- Dervišbegovic, Nedim: Revised Death Toll for Bosnian war. *The Bosnian Institute* [on-line]. 23. prosince 2004. Dostupné z http://www.bosnia.org.uk/news/news_body.cfm?newsid=1985 [ověřeno 10. května 2014].
- Hendrickson, Ryan C.: Překročit Rubikon. *NATO Review* [on-line]. 2005. Dostupné <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/czech/history.html#top> [ověřeno 10. května 2014].
- Ritter, David: New Wars. *Global Policy Journal* [on-line]. 10. prosince 2010. Dostupné z <http://www.globalpolicyjournal.com/blog/10/12/2010/new-wars-critics-and-queries> [ověřeno 10. května 2014].